

HERMAN
MELVILLE

KÂTİP BARTLEBY

HASAN ÂLİ YÜCEL KLASİKLER DİZİSİ

İNGİLİZCE ASLINDAN ÇEVİREN: HAMDİ KOÇ

HASAN ÂLÎ YÜCEL KLASİKLER DİZİSİ

HERMAN MELVILLE
KÂTİP BARTLEBY
-BİR WALL-STREET HİKÂYESİ-

ÖZGÜN ADI
BARTLEBY, THE SCRIVENER
A STORY OF WALL-STREET

İNGİLİZCE ASLINDAN ÇEVİREN
HAMDÎ KOÇ

© TÜRKİYE İŞ BANKASI KÜLTÜR YAYINLARI, 2016
Sertifika No: 29619

EDİTÖR
KORAY KARASULU

GÖRSEL YÖNETMEN
BİROL BAYRAM

DÜZELTİ
NEBİYE ÇAVUŞ

GRAFİK TASARIM VE UYGULAMA
TÜRKİYE İŞ BANKASI KÜLTÜR YAYINLARI

I. BASIM, EKİM 2016, İSTANBUL
II. BASIM, NİSAN 2017, İSTANBUL

ISBN 978-605-332-867-4 (KARTON KAPAKLI)

BASKI
MİMOZA MATBAACILIK SANAYİ VE TİCARET ANONİM ŞİRKETİ
FAZIL PAŞA CAD. SEZER SANAYİ SİTESİ NO: 9/B
TOPKAPI-ZEYTİNBURNU / İSTANBUL
(0212) 565 88 00
SERTİFİKA NO: 33198

Bu kitabın tüm yayın hakları saklıdır.
Tanıtım amacıyla, kaynak göstermek şartıyla yapılacak kısa alıntılar dışında
gerek metin, gerek görsel malzeme yayınevinden izin alınmadan hiçbir yolla
çoğaltılamaz, yayımlanamaz ve dağıtılamaz.

TÜRKİYE İŞ BANKASI KÜLTÜR YAYINLARI
İSTİKLAL CADDESİ, MEŞELİK SOKAK NO: 2/4 BEYOĞLU 34433 İSTANBUL
Tel. (0212) 252 39 91
Faks (0212) 252 39 95
www.iskulttur.com.tr

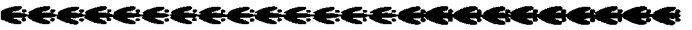

HERMAN MELVILLE

KÂTİP BARTLEBY
-BİR WALL-STREET HİKÂYESİ-

İNGİLİZCE ASLINDAN ÇEVİREN:
HAMDİ KOÇ

TÜRKİYE BANKASI
Kültür Yayınları

Ben görmüş geçirmiş bir adamım. Son otuz yıldır işlerimin tabiatı beni ilginç, hatta benzersiz ve bildiğim kadarıyla haklarında henüz bir şey yazılmamış bir insan türüyle hiç de alelade denemeyecek sıklıkla bir araya getirmiştir –resmî evrak yazıcılarını, yani kâtipleri kastediyorum. Meslek hayatımda da özel hayatımda da birçok kâtip tanıdım; istesem kibar beylerin gülümseyebileceği, hassas ruhların ağlayabileceği bir sürü hikâyeye anlatabilirim. Ama bir kâtip olan, hem de gördüğüm, duyduğum en garip kâtip olan Bartleby’nin hayatının birkaç sayfası uğruna diğer tüm kâtiplerin hayat hikâyelerinden feragat ederim. Başka kâtiplerin bütün hayatını yazabilirim, ama Bartleby için böyle bir şey mümkün değil. Bu adamın tam ve tatmin edici hayat hikâyesini yazmak için ortada hiçbir malzeme olmadığı inancındayım. Edebiyat için telafisi imkânsız bir kayıp. Bartleby ilk elden bilgi dışında hakkında fikir yürütülemeyen, hakkında doğru dürüst ilk elden bilgi de olmayan yaratıklardan biri. Kendi şaşkın gözlerim Bartleby’yi ne kadar gördüyse hakkında bildiğim o kadar, tabii yeri gelince ortaya çıkacak muğlak bir bilgi dışında.

Kâtibi ilk kez karşıma çıktığı şekliyle takdim etmeden önce biraz kendimden, memurlarımdan, işimden, odamdan ve etraftan bahsetmem yerinde olur; çünkü tanıtmak üzere olduğum ana karakteri doğru anlamak için böyle bir tarif şart.

Bir kere: ben gençliğinden beri en iyi hayat en kolay hayattır inancına derinden bağlı olmuş bir adamım. O yüzden, malum, bazen fırtına raddesinde hareketli ve gerilimli bir mesleğin erbabı olsam da o tür şeylerin huzurumu bozmasına asla izin vermemişimdir. Ben jüriye hitap etmeyen, herhangi bir şekilde halktan alkış toplamayan kendi halinde avukatlardan biriyim; tatlı bir sığınağın serin sakinliğinde zenginlerin tahvilleri, ipotek ve tapu senetleriyle tatlı bir iş yapıyorum. Beni tanıyan herkes fevkalade güvenilir biri olduğumu bilir. Merhum John Jacob Astor,¹ ki pek öyle süslü laflar etme merakı yoktu, baş meziyetimin sağduyu, sonraki meziyetimin de metot olduğunu söylemekte tereddüt etmemişti. Kendimi methetmek için söylemiyorum, sadece gerçeği ifade ediyorum, merhum John Jacob Astor da beni istihdam etmekten geri kalmamıştır; doğrusu bu adı anmak çok hoşuma gidiyor, çünkü gayet tok ve yuvarlak bir melodisi var ve akla altını getiriyor. Oldu olacak şunu da ilave edeyim, merhum John Jacob Astor'un hakkımda ne düşündüğüne ben de asla kayıtsız kalmamışım.

Bu küçük hikâyenin başladığı dönemden bir süre önce işlerim epeyce artmıştı. Şimdi New York Eyaleti'nde ortadan kalkmış olan o güzelim eski memuriyet, yani Yargıç Muavinliği bana lütfedilmişti. Çok zorlu bir iş olmadığı gibi gayet de iyi kazandırır-

1 Devrin ünlü zenginlerinden biri. (ç.n.)

yordu. Ben kontrolümü nadiren kaybederim; hatalar ve hiddetler karşısında tehlikeli isyan hallerine daha da nadiren girerim; ama burada biraz ileri gitmeme müsaade ederseniz yeni Anayasa'nın Yargıç Muavinliği makamını aniden ve vicdansızca lağvetmesini, nasıl desem, vakitsiz bir hareket olarak gördüğümü söylemem lazım; oradan hayat boyu gelir alacağım sanıyordum, oysa sadece birkaç yıl alabildim. Bunları laf arasında söylüyorum.

Odam Wall Street No. ...'da, üst kattaydı. Bir ucu binanın tepesinden dibine kadar giren geniş bir aydınlatma boşluğunun beyaz duvarına bakıyordu. Bu görüntü manzara ressamlarının “hayat” dediği şeyden yoksun, hatta her bakımdan ruhsuz sayılabilirdi. Ama buna rağmen odamın diğer ucundan görünen manzara hiç olmazsa bir kontrast sunuyordu. O yönde pencerem zamanla ve amansız gölgeyle kararmış yüksek bir tuğla duvar manzarasına alabildiğine hâkimdi; bu duvarın gizli güzelliklerini ortaya çıkarmak için dürbüne gerek yoktu, ama miyop seyircilere kolaylık olsun der gibi penceremin üç metre dibine kadar sokulmuştu. Çevre binaların muazzam yüksekliği ve odamın ikinci katta olması sebebiyle bu duvarla benimki arasındaki boşluk dev bir sarnıca benziyordu, hem de az buz değil.

Bartleby'nin gelişinden hemen önceki dönemde emrimde kâtip olarak iki kişi çalıştırıyordum, bir de gelecek vaat eden genç bir getir götürücü. İlki Turkey'ydi, öteki Nippers, üçüncüsü de Ginger Nut.² Bunlar, benzerleri rehberde pek bulunmayan isimler gibi görünebilir. Zaten bunlar üç kâtibimin birbirlerine taktığı isim-

2 Sırasıyla Hindi, Kıskaç, Zencefilli Kek. (ç.n.)

lerdi ve her birinin kendi tip ya da karakterini ifade ettikleri düşünülüyordu. Turkey kısa boylu, şişman bir İngilizdi, aşağı yukarı benim yaşlardaydı – yani altmışına yakın. Sabahleyin yüzü hoş bir kırmızı tonunda olur, ama saat on ikiden, güneşin zirveye çıktığı andan, yani yemek saatinden sonra Christmas közleriyle dolu bir ocak gibi ışıldar ve saat altıya kadar falan gitgide solarak ışıldamaya devam ederdi; ondan sonra yüzün sahibini görmezdim; güneşle zirveye yükselen yüz, sanki güneşle beraber batardı aynı düzen ve eksiksiz ihtişamla ertesi gün de doğmak, yükselmek ve alçalmak üzere. Hayatımın akışı içinde birçok istisnai tesadüfe tanık olmuşumdur; hiç hafife alınmayacak bir tanesi şudur: Turkey tam kırmızı ve parlak çehresinden en güçlü ışınlarını yaydığı vakit, tam o vakit, o kritik anda, iş yapma becerisinin günün kalan saatleri boyunca ciddi biçimde bozulduğunu düşündüğüm her günkü safha başlardı. Büsbütün aylaklık ettiğinden ya da işe düşman olduğundan değil; tam tersine. Mesele fazla enerjik kesilme eğiliminde olmasıydı. Tuhaf, ateşli, iştahlı, uçarı bir vurdumduymazlığa kapılırdı. Kalemimi hokkaya daldırırken tedbiri elden bırakırdı. Evraklarım da bıraktığı tüm mürekkep lekeleri saat on ikiden sonra olmuştur. Tabii sadece vurdumduymaz olmakla ve maalesef öğleden sonra leke yapmaya girişmekle de kalmaz, bazı günler daha ileri gider, gürültü de yapardı. Bu anlarda yüzü demir dövercesine alev alev olurdu kaba kömür üstüne ince kömür atılmış gibi. İskemleleriyle sevimsiz bir gıcırtı çıkarırdı; kurutma kumunu etrafa saçardı; kalemleri tamir edeyim derken sabırsızca parça parça eder ve ani bir öfkeyle yere fırlatırdı; ayağa kalkar, masasına eğilir, kâğıtlarını oraya buraya tikiş-

tırırdı onun gibi yaşlı başlı bir adamda görünce hüzün veren, gayet yakışksız bir tavırla. Yine de birçok bakımdan benim için çok değerli biri olması, öğlen on ikiye kadar gayet hızlı, gayet istikrarlı çalışması, eşi benzeri kolay bulunmaz bir beceriyle epey iş başarması gibi sebeplerden ötürü garipliklerini görmezden gelmeye eğilimliydim, ama tabii arada bir kulağını da çekiyordum. Bunu gayet nazikçe yapıyordum, çünkü sabahleyin en medeni, hatta en efendi ve en hürmetkâr biri olsa da öğleden sonra, tahrik edilince, ağzı hafiften bozulmaya, hatta küstahlaşmaya meyyaldi. Şimdi, sabah hizmetlerine böyle değer verdiğim için bunları kaybetmek istemiyordum –ama aynı zamanda saat on ikiden sonraki ateşli hallerinden rahatsız olduğum için –yani ben de huzuru seven bir adamım, uyarılarımın onda ters tepkiler vermesine neden olmak istemem, o yüzden bir cumartesi öğleyin (cumartesi öğlenleri iyice azıttırdı) ona gayet nazikçe şunu ima ettim, hani belki, artık yaşlanıyordu ya, yükünü hafifletmek iyi olabilirdi; yani saat on ikiden sonra daireye gelmesine gerek yoktu, yemek bitince en iyisi evine gitsin ve çay saatine kadar dinlensindi. Ama hayır; öğleden sonra ibadetinde ısrarcıydı. Çehresi dayanılmaz ateşli bir hal alarak belagatle beni ikna etmeye çalıştı –odanın diğer ucunda uzun bir cetveli sallayarak– sabah hizmetleri işe yarıyorsa o zaman nasıl olur da öğleden sonra vazgeçilmez olmazdı. “Affınıza sığınarak efendim,” dedi Turkey, “kendimi sizin sağ kolunuz addediyorum. Sabahleyin sadece birliklerimi denetliyor ve meydana sürüyorum; ama öğleden sonra başlarına geçiyor ve düşmana karşı cesurca hücumla kalkıyorum, aynen böyle,” –ve cetvelle şiddetli bir kılıç saplama hareketi yaptı.

“Ama lekeler Turkey,” diye sızlandım.

“Doğru; ama affınıza sığınarak efendim, şu saçlara bakın! Yaşlanıyorum. İnanın efendim, sıcak bir ikindi vakti husule gelen bir iki lekenin suçu vicdansızca bu gri saçlara atfedilemez. Yaşlılığın, kâğıdı lekelese bile bir şerefi vardır. Affınıza sığınarak efendim, *her ikimiz de* yaşılanıyoruz.”

Duygudaşlığıma sığınması pek karşı konulur gibi değildi. Neticede anladım ki gitmeyecek. Madem öyle, kalsın bari dedim; yine de öğleden sonraları daha önemsiz belgelerimle çalışmasını sağlamaya karar verdim.

Listemdeki ikinci kişi Nippers favorili, soluk yüzlü ve genel olarak korsan tipli bir delikanlıydı, yirmi beş yaşında filandı. Her zaman iki şeytani gücün kurbanı olduğunu düşünmüştümdür –hırs ve hazımsızlık. Hırsının kanıtı, sade bir kâtibin vazifeleri konusundaki büyük sabırsızlığı, mesela hukuki belgelerin asıllarının yazımı gibi gayet profesyonel işleri ele geçirmeye kalkışmasıydı. Hazımsızlık ise sinirli bir huysuzluk ve sırtıkan bir asabiyet şeklinde ortaya çıkıyor, kopyalama hataları karşısında arada bir dişlerini işitilir şekilde gıcırdatmasına, işler sıkıştığında ve bilhassa çalıştığı masanın yüksekliği konusundaki bitmek bilmez memnuniyetsizliği yüzünden ağzını açmadan, tıslarcasına lüzumsuz sövgüler sarf etmesine sebep oluyordu. Mekânik işlere gayet yatkın olsa da Nippers bu masayı bir türlü kendine uyduramıyordu. Altına tahtalar koydu, çeşit çeşit takozlar, mukavvalar, hatta sonunda iyice ileri gitti, katlanmış kurulama kâğıdının son parçalarıyla hassas bir ayar yapmaya kalkıştı. Ama hiçbir icat işe yaramadı. Eğer sırtını rahatlatmak amacıyla masa

kapağını çenesine doğru sert bir açıyla iyice kaldırıp öyle yazsa masa yerine Hollanda evlerinin dik çatısını kullanan bir adam gibi, o zaman da kolundaki kan dolaşımının durduğundan yakınırdı. Masayı bel hizasına indirip üstüne eğilerek yazınca da sırtına feci bir ağrı girerdi. Sözün kısası, işin aslı şuydu ki Nippers ne istediğini bilmiyordu. Ya da, istediği bir şey varsa, o da kâtip masasından büsbütün kurtulmaktı. Hastalıklı hırsının belirtileri arasında müvekkillerim dediği bazı kılıksız, tekinsiz tiplerin ziyaretlerini kabul etme âdeti vardı. Aslında farkındaydım, sadece arada bir mahalli politikacılık yapmakla kalmıyordu, ama ara ara Adliye’de ufak tefek şahsi işler de çeviriyordu ve Tombs’un³ merdivenlerinde hiç de aşına olunmayan biri değildi. Hatta onu benim yazıhanemde ziyaret eden ve gösterişli bir havayla müvekkili olduğunda ısrar ettiği bir adamın onun alacaklısı, söz ettikleri tapu senedinin de borç senedi olduğuna inanmak için nedenlerim var. Ama bütün kusurlarına ve bende yarattığı can sıkıntısına rağmen Nippers vatandaşı Turkey gibi çok işime yarayan bir adamdı; düzgün ve hızlı bir yazısı vardı; canı isteyince beyefendilik adabında kusur etmezdi. Ayrıca her zaman bir beyefendi gibi giyinir ve bu sayede tesadüfen de olsa dairemin itibarını artırırdu. Oysa Turkey’nin beni utandırmasını önlemek için dökmediğim dil kalmazdı. Giysileri yağlı görünür, lokanta gibi kokardı. Yazın gayet bol ve çuval gibi pantolonlar giyerdi. Ceketleri berbattı; şapkası el sürülecek gibi değildi. Gerçi üstüne tabi bir İngiliz olarak odaya girdiği an daima çıkarttığı şapka beni doğal nezaketi ve saygısı kadar ilgilendirmiyordu, ama ceketini

3 New York hapishanesi. (ç.n.)

başlı başına bir meseleydi. Ceket konusunu onunla müzakere ettim, ama faydası olmadı. İşin aslı, galiba o kadar düşük gelirli bir adam aynı anda hem ısıltılı bir yüz, hem de ısıltılı bir ceket sahibi olmaya para yetiştiremiyordu. Bir keresinde Nippers'ın tespit ettiği gibi, Turkey'nin parası çoğunlukla borçlara gidiyordu. Bir kış günü Turkey'ye gayet iyi durumdaki bir ceketi mi hediye ettim –rahat bir şekilde sıcak tutan, dizden boyuna kadar düğmeli, astarlı bir gri ceket. Turkey iyiliğimi takdir eder, öğleden sonraki kabalıklarını, tersliklerini bırakır sandım. Ama neredeseymiş; öyle uzun ve battaniyemsi bir ceketin içine hapsolmak onun üzerinde menfi bir etki yaptı sanıyorum – arpanın fazlası atlara nasıl yaramazsa öyle. Hatta hani asabi at fazla arpadan huylanır derler ya, Turkey'ye de ceketini aynı öyle geldi. Ceket onu küstahlaştırdı. Refahın bozduğu bir adam oldu çıktı.

Her ne kadar Turkey'nin acayip alışkanlıkları konusunda gizli tahminlerim olsa da, Nippers hakkındaki kanaatim, başka bakımlardan kusurları ne olursa olsun, en azından alkol kullanmayan bir delikanlı olduğuydu. Ama sanki doğa bizzat onun meyhanecisi olmuş ve daha doğumunda onu tıka basa asabi, konyakı bir huyla doldurmuştu, hem de ilelebet kafa çekmeye lüzum bırakmayacak kadar. Dairemin sakinliği içinde Nippers'ın bazen koltuğundan nasıl sabırsızca kalktığını ve masasının üstüne eğilip kollarını iki yana açtığını, masa onu germeye, bunaltmaya kararlı sapık bir işgüzar gibi bütün masayı kavradığını, yerden vahşi gıcırtilar çıkararak hareket ettirdiğini, salladığını düşününce, açıkça görüyorum ki zaten konyak-su Nippers'a bana mısın demezmiş.

Kendine has sebebi –hazımsızlık– sayesinde Nippers’ın asabiyeti ve sonuçtaki öfkesinin daha çok sabahleyin ortaya çıkması, öğleden sonra nispeten sakin olması benim için büyük şanstı. Dolayısıyla Turkey’nin krizleri sadece saat on iki sularında geldiği için ikisinin tuhaflıklarıyla aynı anda uğraşmak zorunda kalmıyordum. Nöbeti birbirlerine devrediyorlardı askerler gibi. Nippers’ınki başlayınca Turkey’ninki bitmiş oluyordu ve tam tersi. O şartlar altında bu iyi bir doğal ayarlamaydı.

Listemdeki üçüncü kişi Ginger Nut on iki yaşlarında bir oğlandı. Babası arabacıydı, ölmeden önce oğlunu at arabası yerine yargıç koltuğunda görmeyi arzu ediyordu. O yüzden oğlanı haftalığı bir dolara hukuk talebesi, getir götürücü ve temizlikçi olarak benim daireye gönderdi. Kendine ait küçük bir masası vardı ama masayı pek kullanmazdı. Bakıldığında çekmecesinde türlü türlü fındık fıstık kabukları görülürdü. Tabii, bu zeki genç için yüce hukuk biliminin tamamı bir fındık kabuğunu dolduracak kadardı. Ginger Nut’ın en önemli, aynı zamanda en büyük özenle yerine getirdiği vazifesi Turkey’yle Nippers’a kek ve elma tedarik etmektir. Hukuki belgeleri kopyalamak, hani denir ya, dil damak kurutan bir iş olduğundan, iki kâtibim sık sık ağızlarını Gümrük ve Postane civarındaki tezgâhlarda satılan Spitzenberg elmalarıyla ıslatmak isterlerdi. Ayrıca, Ginger Nut’ı ikide bir belli bir çeşit kek almaya gönderirlerdi –ufak, düz, yuvarlak ve pek baharatlı bir kek,– oğlana da bu kekin adını takmışlardı. İşlerin hiç de durgun olmadığı soğuk bir sabah boyunca Turkey bu kekten düzinelercesini çerez niyetine ağzına tıktırır –galiba altı ya da sekiz tanesi bir peniye satılıyordu,–

kaleminin hışırtısı ağzındaki gevrek parçaların çıtırtısıyla karıştırdı. Turkey'nin de bütün o ateşli öğleden sonra hataları ve aceleci dağınıklığı içinde zencefilli bir keki dudaklarının arasında ıslatması ve bir ipotek senedinin üstüne mühür diye yapıştırması vardır. Onu az kalsın işten atıyordum. Ama doğulu bir selam vererek ve dil dökerek beni yumuşattı:

“Affınıza sığınarak efendim, ama size kendi cebimden kırtasiye malzemesi bularak cömertlik yapmış oldum.”

Asli işim –yani mülk devri ve tapu takibi ve her tür karmaşık belgenin tanzimi işi– Yargıç Muavinliği’ni almamla bir hayli arttı. Artık çok fazla kâtiplik iş vardı. Zaten yanımda olan kâtipleri iteklemek zorunda değil, aynı zamanda ilave yardım da almak zorundaydım.

İlanıma cevaben bir sabah hareketsiz bir genç adam yazıhanemin eşliğinde dikildi; yaz olduğu için kapı açıktı. O görüntü hâlâ gözümün önünde: Solgunca, derli toplu, acınacak ölçüde saygıdeğer, iflah olmaz derecede hüznü! Bu Bartleby’ydi.

Nitelikleriyle ilgili biraz konuştuktan sonra onu işe aldım, kâtipler ordum içinde Turkey'nin uçuk, Nippers'ın ateşli mizacına olumlu etki edeceğini düşündüğüm böyle bariz sakinliğe sahip bir adamın bulunmasından memnuniyet duyarak.

Şunu daha önce belirtmeliydim: Buzlu camdan yapılmış kanatlı kapılar işyerimi iki bölüme ayırır, birinde kâtiplerim bulunur, diğerinde ben. Ruh halime göre bu kapıları açar ya da kapatırım. Bartleby'ye kanatlı kapıların yanında ama benim bölümümde bir köşe vermeye karar verdim ki ufak tefek bir iş çıkınca bu sessiz adamı kolayca çağırabileyim. Masasını odanın

o bölümündeki ufak bir pencerenin yakınına koydum; pencere vaktiyle birkaç kasvetli arka bahçeye ve tuğla duvara yandan bakıyordu ama sonradan dikilen binalar yüzünden artık hiçbir şey görmüyor, sadece biraz ışık veriyordu. Pencerenin üç adım ötesinde bir duvar vardı ve ışık epey yukarıdan geliyordu, iki devasa binanın arasından, bir kubbedeki ufacık bir delikten gelir gibi. Doğru dürüst bir düzen kurmak için yüksek, yeşil bir paravan aldım, Bartleby'yi gözümünden uzak ama sesime yakın tutacak şekilde. Böylece bir bakıma hem mahremiyeti olacaktı, hem de elimin altında olacaktı.

İlk başlarda Bartleby müthiş miktarda yazı işi yaptı. Sanki nicedir bir şey kopya etmeye hasret kalmış gibi yedi yuttu belgelerimi. Hazmetmek için bile durmadı. Gece gündüz çalıştı, gün ışığında ve mum ışığında. Neşeli bir çalışkanlığı olsaydı gayretinden büyük zevk alırdım. Ama sessizce, solgunca, duygusuzca yazıyordu.

Bir kâtibin yazısının doğruluğunu kelime kelime kontrol etmesi elbette işinin ayrılmaz bir parçasıdır. Dairede iki ya da daha fazla kâtip varsa bu incelemede birbirlerine yardımcı olurlar; biri kopyayı okur, öbürü de aslını tutar. Pek sıkıcı, yorucu, bezdirici bir meseldir. Hareketli bir mizacı olanlar için katlanılmaz bir şey olduğunu tahmin edebiliyorum. Mesela, ateşli şair Byron kanımca Bartleby'yle uslu uslu oturup, sıkış tıkış bir el yazısıyla yazılmış beş yüz sayfalık bir hukuk belgesini inceleyemez.

Arada bir, iş koşuşturması içinde, bazı kısa belgelerin karşılaştırılmasına bizzat yardımcı olma âdeti edinmiştim; bu amaçla Turkey'yi ya da Nippers'ı çağırırdım. Bartleby'yi hemen elimin altında olacak şekilde paravanın arkasına koymaktaki asıl gayem böylesi

kolay işlerde hizmetinden yararlanabilmektir. Galiba yanıma girişinin üçüncü günüydü, henüz kendi yazısının incelenmesi gerekmemişti; elimdeki ufak bir işi tamamlamak için epey acele ederken Bartleby'ye seslendim. Acelem ve haliyle derhâl cevap alma beklentim içinde, başım masamdaki asıl üzerine eğilmiş, otuyordum, sağ elim de yana açılmış, biraz sinirli bir şekilde kopyayı uzatıyordu Bartleby köşesinden hemen fırlar da kâğıdı kapar, en ufak bir gecikme olmadan işe koyuluruz diye.

Pozisyonumu hiç değiştirmeden oturarak ona seslenip çabucak ne yapmasını istediğimi söyledim – yani, benimle beraber kısa bir belgeyi incelemesini. Bartleby'nin yerinden kımıldamadan şaşırtıcı ölçüde yumuşak, kararlı bir sesle verdiği cevabı duyunca yaşadığım şaşkınlığı, hayır, dehşeti varın siz düşünün: “Yapmamayı tercih ederim.”

Bir süre sessizce oturup aklımı başıma toplamaya çalıştım. İlk düşüncem kulaklarımın beni yanılttığı ya da Bartleby'nin sözlerimi tümünden yanlış anladığı oldu. Çıkarabildiğim en berrak sesle ricamı tekrarladım, ama aynı berraklıkta bir sesle önceki cevap geri geldi, “Yapmamayı tercih ederim.”

“Yapmamayı tercih edersin,” diye tekrarladım hışımla ayağa kalkıp bir hamlede odayı geçerek. “Ne demek istiyorsun? Çıldırdın mı? Bu belgeyi karşılaştırmama yardım etmeni istiyorum –al şunu,” dedim ve kâğıdı ona doğru ittim.

“Yapmamayı tercih ederim,” dedi.

Gözümü kırpmadan ona baktım. Yüzünde boş bir sakinlik ifadesi vardı; mavi gözleri de donuk bir dinginlik içindeydi. Tek bir heyecan kıpırtısı yoktu üzerinde.

Halinde en küçük bir rahatsızlık, öfke, sabırsızlık ya da kabalık olsaydı, başka bir deyişle insana özgü alelade herhangi bir duygu olsaydı hiç tereddütsüz onu şiddetle kapı dışarı ederdim. Ama hal böyle olunca, alçıdan yapılmış soluk Cicero büstümü dışarı atmaya kalksam da aynı şey olurdu. Bir süre ona bakarak dikildim, o sırada kendi yazısına devam etti, sonra gelip tekrar masama oturdum. Çok garip, diye düşündüm. Ne yapmak lazımdı? Ama işim aceleydi. Meseleyi ileride boş bir vakttime bırakıp şimdilik unutmaya karar verdim. Öbür odadan Nippers'ı çağırdım, belgeyi çabucak inceledik.

Bundan birkaç gün sonra Bartleby Yüksek Mahkeme'de huzurunda alınmış ifadelerin dört kopya halindeki haftalık tutanakları olan dört uzun belgeyi bitirdi. Bunları incelemek gerekiyordu. Önemli bir davaydı, en ufak hataya tahammül gösterilemezdi. Her şeyi ayarladıktan sonra bitişik odadan Turkey'yi, Nippers'ı ve Ginger Nut'ı çağırdım, niyetim dört kopyayı dört kâtibimin eline vermektir, ben de aslını okuyacaktım. Turkey, Nippers ve Ginger Nut bir sıra halinde sandalyelerine oturdular, her biri belgesini eline aldı, sonra bu ilgi çekici gruba katılması için Bartleby'ye seslendim.

“Bartleby! Çabuk, bekliyorum.”

Halısız döşemede sandalyesinin ayaklarının yavaş gıcırtısını duydum, az sonra da sığınağının girişinde göründü.

“Nedir istenen?” dedi yumuşak bir sesle.

“Kopyalar, kopyalar,” dedim aceleyle. “Kopyaları inceleyeceğiz. Haydi.” Dördüncü kopyayı ona uzattım.

“Yapmamayı tercih ederim,” dedi ve nazikçe paravanın arkasında kayboldu.

Birkaç dakikalığına tuz sütununa⁴ dönüştüm, önümde oturan kâtipler heyetimin başında dikilirken. Kendime gelince paravana doğru ilerledim ve bu istisnai davranışın sebebini sordum.

“Neden reddediyorsun?”

“Yapmamayı tercih ederim.”

Karşımdaki başka biri olsa anında dehşetli bir öfkeye kapılır, tek kelime daha ettirtmem, yaka paça dışarı atardım. Ama Bartleby’nin öyle bir yanı vardı ki beni sadece tuhaf bir şekilde güçsüz kılmakla kalmıyor, harikulade bir şekilde içimi sızlatıyor, kafamı karıştırıyordu. Onu ikna etmeye giriştim.

“İncelemek zorunda olduğumuz bu kâğıtlar senin kendi kopyaların. Senin işin kolaylaşacak, çünkü bir incelemede dört kâğıdını birden halledeceğiz. Âdettir. Her kopyacı kopyasının incelenmesine yardım etmekle yükümlüdür. Öyle değil mi? Konuşmayacak mısın? Cevap ver!”

“Yapmamayı tercih ederim,” diye cevap verdi flüt melodisi gibi bir sesle. Bana öyle geldi ki ben onunla konuşurken söylediğim her sözü dikkatle tartıyor, anlamını iyice kavırıyor, karşı konulmaz sonuca itiraz edemiyordu, ama aynı zamanda baskın bir düşünce de onu bu şekilde cevap vermeye itiyordu.

“Demek isteğimi yerine getirmemeye kararlısın –hem de âdetten olan, akla yatkın bir istek olduğu halde?”

Hızla idrak etmemi sağladı, bu noktada tespitim doğrudu. Evet: kararı kesindi.

İnsanın eşi benzeri görülmemiş ve son derece mantıksız bir şekilde yıldırıldığında en basit inancı konu-

4 Eski Ahit’e gönderme. Lut’un karısı Tanrı’nın emrine uymayınca tuz sütununa dönüşür (Yaratılış 19.23). (ç.n.)

sunda bile bocalamaya başlaması ender görülen bir durum değildir. Hatta çok gariptir ama belli belirsiz de olsa, bütün haklılığın ve bütün doğruluğun karşı taraf-
ta olduğundan kuşkulanmaya meyleder. Derken, eğer etrafta ilgisiz birileri varsa, kendi aksayan aklına takvi-
ye olsun diye onlara döner.

“Turkey,” dedim, “bu konuda ne diyorsun? Haklı değil miyim?”

“Affınıza sığınarak efendim,” dedi Turkey en kibar ses tonuyla, “haklısınız derim.”

“Nippers,” dedim, “bu konuda sen ne diyorsun?”

“Tekmeyi basıp işten atmanız lazım derim.”

(Basiretli okur, sabah olduğu için Turkey’nin cevabı-
nın nazik ve sakın kelimelerle, Nippers’in cevabının
huysuz kelimelerle dile getirildiğini fark edecektir. Ya
da, daha önceki bir cümleyi tekrar edersek, Nippers’in
çirkin ruh hali nöbette, Turkey’ninki ise istirahatteydi.)

“Ginger Nut,” dedim, en küçük desteği bile kendi
yanıma çekmek isteyerek, “sen ne diyorsun?”

“Kendisi biraz çatlak derim efendim,” diye cevap
verdi Ginger Nut sırtarak.

“Ne dediklerini duyuyor musun,” dedim paravana
doğru dönerek, “gel ve işini yap.”

Ama cevap vermeye tenezzül etmedi. Acı bir şaşkın-
lık içinde bir an düşündüm. Ama bir kez daha işin ace-
lesi beni sıkıştırdı. Bu çıkmazı ele almayı bir kez daha
ilerideki bir boş vaktime ertelemeye karar verdim. Biraz
zorlandıysak da kâğıtları Bartleby’siz incelemeyi becer-
dik, her ne kadar birkaç sayfada bir Turkey bütün hür-
metiyle bu faaliyet gayet usule aykırı diye söylenmeden
edemediyse de, hazımsız asabiyetiyle sandalyesinde kı-
pırdanan Nippers takma dişlerinin arasından arada bir

paravanın arkasındaki inatçı şapşala tıslayarak sövgüler gönderip durduysa da. Kendi (yani Nippers) adına, ilk ve son kez bir başkasının işini parasız yapıyordu.

Bu arada Bartleby sığınağında oturdu, oradaki kendi belli işi dışında her şeye ilgisiz bir halde.

Birkaç gün geçti, kâtip başka bir uzun işle meşgul oldu. Son dikkat çekici davranışı beni onun âdetlerini usulca takip etmeye yöneltmişti. Asla yemeğe gitmediğini gözlemledim; hatta hiçbir yere gitmediğini. Henüz yazıhanemden çıktığını görmemiştim. Köşedeki sabit nöbetçiydi o. Yine de saat on bir sularında Ginger Nut'ın Bartleby'nin paravanındaki açıklığa doğru ilerlediğini gördüm, oturduğum yerden benim göremeyeceğim bir hareketle sessizce o yana çağırılmış gibi. Sonra birkaç kuruşu şıngırdatarak yazıhaneden çıktı, bir avuç zencefilli kekle tekrar ortaya çıktı, bunları sığınağa teslim etti, zahmetine karşılık keklerden iki tanesini aldı.

Demek ki, diye düşündüm, zencefilli kekle besleniyor; bildiğimiz yemeklerden yemiyor; vejetaryen olmalı o halde, ama hayır; sebze bile yemiyor, hiçbir şey yemiyor zencefilli kekten başka. Sonra aklım sadece zencefilli kekle beslenmenin insan vücudu üstündeki muhtemel etkilerini düşünmeye daldı. Zencefilli keke öyle denmesinin nedeni ana maddelerinden biri ve son tatlandırıcı olarak zencefil ihtiva etmesidir. Peki zencefil neydi? Yakıcı, baharatlı bir şey. Bartleby yakıcı ve baharatlı mıydı? Alakasız yok. Demek ki zencefilin Bartleby üstünde bir etkisi yoktu. Zaten o da olmasın isterdi herhalde.

Heyecanlı bir insanı pasif direniş kadar çileden çıkaran bir şey yoktur. Böyle direnilen kişi insanlıktan

uzak biri değilse ve direnen kişi pasifliğinde gayet zarsızsa, o zaman, direnilen kişi daha neşeli anlarında, aklıyla çözmesi imkânsız olan şeyi hayalgücüyle bulmak için müşfik bir çaba gösterir. Üstüne üstlük, Bartleby'ye ve âdetlerine çoğunlukla saygı gösterdim. Zavalılık! diye düşündüm, kötü bir maksadı yok; küstahlık olsun diye yapmadığı belli; tuhafliklarının gayriihtiyari olduğu halinden tavrından anlaşılıyor. Bana faydalı oluyor. Onunla geçinebilirim. Onu atarsam, muhtemelen daha vicdansız bir işverenin eline düşecek ve kötü muamele görecektir, belki sefilce açlığa mahkûm edilecek. Evet. Ben kendimi daha kolay ikna edebilirim. Bartleby'yle arkadaş olmak, onun garip inatçılığını hoş görmek bana pek yük olmaz, ben de bu yolla neticede vicdanıma tatlı bir ödül vermiş olurum. Gelgelelim bu ruh halim istikrarlı değildi. Bartleby'nin pasifliği beni bazen rahatsız ediyordu. Garip bir şekilde yeni bir bahaneyle karşısına çıkmak için kışkırtılmış hissediyordum –benimkine karşılık ondan kızgın bir kıvılcım çıkartmak için. Ama bu da parmaklarımı bir parça Windsor sabununa sürterek ateş yakmaya çalışmakla aynı şeydi elbette. Ama bir öğleden sonra içimdeki kötülük dürtüsü beni ele geçirdi ve ardından şu küçük olay meydana geldi:

“Bartleby,” dedim, “bu kâğıtların hepsi kopyalanınca bunları seninle karşılaştıracam.”

“Yapmamayı tercih ederim.”

“Nasıl yani? Bu katır inadını sürdürmek niyetinde değilsin herhalde?”

Cevap yok.

Yakındaki katlanır kapıları itip açtım ve Turkey'yle Nippers'a dönerek seslendim:

“Yine kâğıtlarını incelemeyeceğini söylüyor. Bu hususta ne düşünüyorsun Turkey?”

Öğleden sonra olduğu unutulmasın. Turkey pirinç kazan gibi ısıldayarak oturuyor, kel kafasından buharlar çıkıyor, elleri lekeli kâğıtları arasında yuvarlanıyordu.

“Ne mi düşünüyorum?” diye kükredi Turkey. “Paravanının arkasına geçip gözünü morartmayı düşünüyorum!”

Turkey böyle diyerek ayağa kalktı ve dövüş pozisyonu aldı. Sözünü tutmak için seğirtiyordu ki yemek sonrası kavgacılığını tedbirsizce kışkırtmanın sonucundan korkarak onu tuttum.

“Otur da Turkey,” dedim, “Nippers ne diyecek dinle. Sen bu hususta ne düşünüyorsun Nippers? Bartleby’yi derhâl işten atsam haklı olmaz mıyım?”

“Affedin efendim, bu karar size ait. Kanımca davranışı epey usule aykırı, üstelik Turkey’yle bana haksızlık ediyor. Ama sadece geçici bir durum da olabilir.”

“Ha,” diye haykırdım, “fikrini tuhaf bir şekilde değiştirdin o halde – ondan şimdi pek kibarca söz ediyorsun.”

“Hep bira,” diye bağırdı Turkey, “kibarlık biranın etkisidir – Nippers’la bugün birlikte yemek yedik. Ne kadar kibar olduğumu görüyorsunuz efendim. Gidip şunun gözünü morartayım mı?”

“Bartleby’yi kastediyorsun sanırım. Hayır, bugün olmaz Turkey,” diye cevapladım, “lütfen indir yumruklarını.”

Kapıları kapadım ve tekrar Bartleby’ye doğru ilerledim.

Beni kaderime doğru iten dürtülerin arttığını hissediyordum. Tekrar bana isyan edilmesi arzusuyla ya-

nıyordum. Bartleby'nin yazıhaneden hiç çıkmadığını hatırladım.

"Bartleby," dedim, "Ginger Nut dışarıda, bir zahmet Postane'ye kadar gidip" (sadece üç dakikalık yürüme mesafesindeydi) "bana bir şey gelmiş mi, bakar mısın?"

"Yapmamayı tercih ederim."

"*Yapmayacak* mısın?"

"*Tercih* etmem."

Sendeleyle sendeleyle masama döndüm ve derin düşünceler içinde oturdum kaldım. Kör hiddetim geri geldi. Bu sıska, meteliksiz herif –maaşlı elemanım tarafından küçük düşürülerek püskürtülmeme yol açabilecek daha başka ne vardı? Son derece makul bir istek de olsa yapmayı kesinlikle reddedeceği daha ne vardı?

"Bartleby!"

Cevap yok.

"Bartleby," daha yüksek sesle.

Cevap yok.

"Bartleby," diye kükredim.

Ruh çağırma esaslarına uygun bir şekilde, aynen bir ruh gibi, üçüncü çağrı üzerine sığınağının girişinde belirdi.

"Yan odaya git ve Nippers'a söyle bana gelsin."

Saygıyla ve yavaşça, "Yapmamayı tercih ederim," dedi ve usulca kayboldu.

"Pekâlâ Bartleby," dedim gayet sert, kararlı bir sesle, iyice yaklaşan, vazgeçilmez bir acı intikam arzusunu hissettirerek. O anda o tür bir şey yapmaya yarı yarıya kararlıyım. Ama sonunda, yemek saatim de yaklaşıyordu ya, en iyisi şapkamı takıp eve yürüyeyim, bir daha da dönmeyeyim dedim, kafa karışıklığından ve iç sıkıntısından hayli mustarip bir halde.

İtiraf edeyim mi? Bütün bu hadisenin sonunda, Bartleby adındaki solgun bir genç kâtibin yazıhanemde bir masası olduğu, sayfası (yüz kelime) dört cent üzerinden benim için kopya çıkardığı, ama yaptığı işi kontrol etmekten ilelebet muaf olduğu, o görevin, tabii ki üstün titizliklerine binaen, Turkey'yle Nippers'a devredildiği, ayrıca adı geçen Bartleby'nin asla, hiçbir şekilde, hiçbir tür getir götür işine koşulmayacağı, eğer olur da kendisinden böyle bir iş rica edilirse bunu “yapmamayı tercih edeceği”, bir başka deyişle baştan reddedeceği genel kabul görerek kısa zamanda yazıhanemin değişmez bir gerçeği oldu çıktı.

Günler geçtikçe Bartleby'ye epey alıştım. İstikrarı, her türlü israftan uzak olması, kesintisiz çalışkanlığı (paravanının arkasında dikilip hülyalara daldığı zamanlar hariç), müthiş sakinliği, davranışının her şart altındaki değişmezliği onu değerli bir kazanç haline getiriyordu. En önemlisi de şuydu –*her zaman oradaydı* –önce sabahleyin, aralıksız gün boyu ve nihayet akşamleyin. Dürüstlüğüne alabildiğine güveniyordum. En değerli kâğıtlarımın onun ellerinde gayet emniyette olduğunu hissediyordum. Bazen ne yaparsam yapayım, ona karşı ani öfke nöbetlerine kapılmadan edemiyordum tabii. Çünkü Bartleby'nin yazıhanemde kalmasının sessiz şartlarını oluşturan o garip âdetleri, ayrıcalıkları ve duyulmamış muafiyetleri bütün o zaman boyunca akılda tutmak son derece zordu. Arada bir, sıkışık bir işi halletme isteğiyle farkında olmadan sert, telaşlı bir sesle Bartleby'ye seslenir, mesela parmağını bazı kâğıtları saracağım kırmızı şerit parçasının ucuna bastırmasını söylerdim. Elbette paravanın arkasından her zamanki cevabın geleceği kesindi, “Yapmamayı

tercih ederim”; o zaman da, tabiatımızın olağan kusurlarına sahip bir insan böyle bir anormallik, böyle bir mantıksızlık karşısında acı acı bağırmadan nasıl durabilir? Bununla beraber, bu türden her yeni reddediliş, dikkatsizliğimi tekrar etme ihtimalimi azaltıyordu.

Burada şu da söylenmeli, kalabalık nüfuslu adli binalarda mukim çoğu hukukçu beyefendinin âdeti olduğu üzere kapımın birkaç anahtarı vardı. Biri tavan arasında yaşayan, dairemi haftada bir silen, günde bir süpürüp toz alan bir kadındaydı. Diğeri kolaylık olsun diye Turkey’deydi. Üçüncüyü bazen kendi cebimde taşırdım. Dördüncü kimdeydi bilmiyordum.

Bir pazar sabahı meşhur bir vaizi dinlemek için Trinity Kilisesi’ne gideceğim tuttu; oraya erken vardığımı görünce gidip biraz dairemde oyalanayım dedim. Neyse ki anahtarım yanımdaydı, ama anahtarı kilide sokunca içeriden bir şeyin mukavemetiyle karşılaştığını gördüm. Çok şaşırdım, seslendim; içeriden bir anahtar çevrilince canım sıkıldı; sonra kapıyı aralık tutup ince çehresini bana eğen Bartleby’nin hayaleti ortaya çıktı, ceketsiz, garip bir şekilde üstü başı yırtık pırtık; hiç istifi bozmadan üzüldüğünü, ama son derece meşgul olduğunu –ve beni o sırada içeri almamayı tercih edeceğini söyledi. Bir iki kısa kelimeyle belki bloğun etrafında iki üç tur atarsam o zamana kadar işini muhtemelen bitirmiş olacağını da ayrıca ekledi.

Bir pazar sabahı Bartleby’nin bir deri bir kemik kalmış, nazik, ağırbaşlı, üstüne üstlük gayet kararlı ve cesur bir halde ansızın hukuk büromda ortaya çıkışı üzerimde öyle garip bir etki yarattı ki kendi kapımdan apar topar uzaklaştım ve dediği gibi yaptım. Ama bu akıllalmaz kâtibin hafif çaplı küstahlığına karşı

suskun, isyan dolu bir ıstırap da duymadım değil. Aslında o harikulade yumuşaklığıydı elimi kolumu bağlamakla kalmayıp beni acz içinde de bırakan. Çünkü insanın maaşlı elemanının ona talimat verip kendi mekânından kapı dışarı etmesine sessizce izin vermesini acizlik kabul ederim. Dahası, Bartleby'nin ceketsiz ve kılıksız bir halde pazar günü büromda ne yapıyor olabileceği konusunda hayli rahatsızdım. Yanlış bir şeyler mi dönüyordu? Hayır, söz konusu olamazdı. Bartleby'nin ahlaksız biri olduğu bir an bile düşünülemezdi. Ama orada ne yapıyor olabilirdi –kopya mı çıkarıyordu? Yine hayır, tuhaflıkları ne olursa olsun Bartleby son derece edepi bir kişiydi. Neredeyse çıplak vaziyette masasına oturacak son adamdı. Kaldı ki günlerden pazardı ve Bartleby'nin herhangi bir dünyevi meşgaleyle günün karakterini ihlal edeceğini düşünmeye imkân vermeyen bir yanı vardı.

Yine de içim rahat etmedi; gergin bir merakla dolu bir halde sonunda kapıya geri geldim. Engelle karşılaşmadan anahtarımı soktum, açıp girdim. Bartleby ortada yoktu. Endişeyle etrafa baktım, paravanının arkasına göz attım; ama gittiği çok açıktı. Etrafı daha yakından inceleyince, Bartleby'nin belirsiz bir süre boyunca dairemde yemek yemiş, giyinmiş ve uyumuş olması gerektiğini tahmin ettim, hem de tabak, ayna, yatak olmadan. Bir köşedeki eski püskü koltuğun minderi ince, uzanmış bir vücudun belli belirsiz izini taşıyordu. Tortop edilip masasının altına itilmiş bir battaniye buldum; boş ocağın altında bir kutu ayakkabı cilası ve fırça; bir sandalyenin üstünde teneke bir tas, sabun ve lime lime bir havlu; bir gazetenin içinde birkaç zencefilli kek kırıntısı ve bir parça peynir.

Evet, diye düşündüm, Bartleby'nin burada yaşadığı ortada, daireyi kendine bekâr evi yapmış. Hemen sonra şu düşünceyle altüst oldum, ne feci bir kimsesizlik ve yalnızlık ortaya çıkıyordu burada! Yoksulluğu büyüktü; ama yalnızlığı ne kadar korkunçtu! Düşünün. Pazar günleri Wall Street, Petra⁵ kadar terk edilmiştir; her günün gecesi bomboştur. Hafta içi gündüzleri iş ve hayat kaynayan bu bina geceleyin boşlukla yankılanıyor, bütün bir pazar günü boyunca da ıpıssız oluyor. Ve Bartleby burayı evi yapıyor; insanlarla dopdolu gördüğü bir yalnızlığın tek seyircisi –bir tür masum ve dönüşüm geçirmiş Marius, Kartaca'nın harabeleri arasında düşünceye dalmış!

Hayatımda ilk kez ezici, can yakan bir keder duygusu içimi sardı. Daha önce pek tatsız denemeyecek bir hüzünden başka bir şey hissetmemiştim. Şimdi ortak bir insanlık bağı beni karşı konulmaz biçimde kasvete sürüklüyordu. Kardeşçe bir keder! Çünkü ben de Bartleby de Âdem'in oğullarıydık. O gün festival havasında Broadway Mississippisi'nden aşağı kuğu gibi süzülüp giden parlak ipekleri ve pırıltılı yüzleri hatırladım; onları solgun kâtiplerle karşılaştırdım ve kendi kendime düşündüm: Ah, mutluluk ışığı sever, biz de dünyayı şen sanırız; ama sefalet kendini vakurca saklar, biz de sefalet yok sanırız. Bu hüzünlü düşünceler –kuşkusuz hastalıklı ve ahmak bir aklın hayalleri– Bartleby'nin tuhaflıklarına dair başka, daha özel düşüncelere yol açtı. Garip keşiflerin önsezileri etrafımda uçuştı. Kâtibin solgun bedeni, titreyen kefeni içinde, aldırışsız yabancılar arasında boylu boyunca serilmiş göründü gözlerime.

5 Petra antik kenti MÖ 400- MS 160 yılları arasında Nabatiler'in başkentidir. Kayalara oyulmuş tapınaklarıyla ünlüdür. (ç.n.)

Birden Bartleby'nin kapalı masası dikkatimi çekti, anahtar kilide takılıydı.

Fesatlık peşinde değilim, kalpsiz bir merakı tatmin etmeye çalışmıyorum, diye düşündüm; ayrıca masa benim, içindekiler de öyle; o yüzden içine bakma cüretini göstereceğim. Her şey sistemli olarak düzenlenmiş, kâğıtlar düzgünce yerleştirilmişti. Masanın gözleri derindi; evrak dosyalarını çıkarıp gözlerin diplerini elimle yokladım. Az sonra elime bir şey takıldı, çekip çıkardım. Eski bir boyun mendiliydi, ağır ve düğümlü. Açtım ve bir tür kumbara olduğunu gördüm.

Sonra adamda dikkat ettiğim bütün o garip, esrarlı haller aklıma geldi. Cevap vermek dışında hiç konuşmadığını hatırladım; arada bir kendine ait epey zamanı olsa da onu hiç kitap okurken görmemiştim –hayır, gazete bile okumuyordu; paravanın arkasındaki donuk penceresinde uzun uzun dışarı, kör tuğla duvara bakarak dikilirdi; herhangi bir yurda ya da aşevine gitmediğinden emindim; solgun yüzü Turkey gibi bira, ya da başkaları gibi çay kahve bile içmediğini açıkça belli ediyordu; bilebileceğim herhangi bir yere gitmiyordu; yürüyüşe çıkmıyordu, tabii eğer şimdiki gibi bir durum olmazsa; kim olduğunu, nereden geldiğini, hayatta akrabası olup olmadığını söylemeyi reddediyordu; o kadar zayıf ve solgun olduğu halde hastalıktan şikâyet etmiyordu. Hepsinden çok da belli bir bilinçsiz donukluk –nasıl söylesem? –halinde bir donuk küçümseme havası, daha doğrusu sade bir ketumluk hatırlıyordum ki beni olumlu bir biçimde etkileyerek onun tuhaflıkları karşısında uysal olmaya itmişti ve uzun süren hareketsizliğinden paravanının arkasında dikilmiş, kör duvara bakarak hülyalara daldığını anladığım halde

benim için en eften püften bir şey yapmasını istemeye korkar olmuştum.

Bütün bu şeyleri aklımda evirip çevirirken, bunları yeni keşfedilen gerçekle, yani yazıhanemi sürekli mekânı ve evi yaptığı gerçeğiyle birleştirdince, marazi aksiliğini de unutmadan; bütün bu şeyleri aklımda evirip çevirirken, duygularıma sağduyu hâkim olmaya başladı. İlk tepkim saf bir keder ve samimi bir acıma olmuştum; ama Bartleby'nin terk edilmişliğinin hayalimde gitgide büyümesiyle orantılı olarak keder korkuyla karıştı, acıma da tiksintiyle. Belli bir noktaya kadar sefalet düşüncesinin, görüntüsünün içimizde şefkat uyandırdığı doğrudur, hatta korkunçtur da; ama belli durumlarda o noktadan ileri gitmez. Bunun hiç şaşmaz biçimde insan kalbinin kalıtsal bencilliği olduğunu ileri sürecek olanlar hata ederler. Daha çok, aşırı ve yapısal bir hastalığa çare bulma umutsuzluğundan gelir. Hassas biri için merhamet nadiren ıstıraplıdır. Sonunda böyle bir acımanın aman aman bir fayda sağlayamayacağı kavrandığı zaman sağduyu akla bundan kurtulmasını söyler. O sabah gördüğüm şey beni kâtipin doğuştan getirdiği ve tedavisiz bir hastalığın kurbanı olduğuna inandırdı. Vücuduna merhem olabilirdim, ama ona acı veren vücudu değil, kederli ruhuydu ve ruhuna ulaşamazdım.

O sabah Trinity Kilisesi'ne gitme niyetimi gerçekleştiremedim. Nasıl olduysa, gördüğüm şeyler beni bir süre kilise ziyaretinden uzak tuttu. Eve doğru yürüdüm Bartleby'yle ne yapacağımı düşünerek. Sonunda şuna karar verdim –ertesi sabah ona sakın sakın bazı sorular soracaktım, geçmişle ilgili; eğer bunlara açıkça ve doğru düzgün cevap vermeyi reddederse (ki bunu

tercih etmeyeceğini tahmin ediyordum), o zaman ona muhtemel borçlarımı fazlasıyla karşılayacak şekilde yirmi dolarlık bir banknot uzatacak ve artık hizmetine ihtiyacım olmadığını, ama ona başka bir yardımım dokunabilirse memnuniyetle yardım edeceğimi, bilhassa artık nereliyse, memleketine dönmek istiyorsa masrafları ödemeye seve seve destek olacağımı söyleyecektim. Ayrıca eğer evine döndükten sonra olur da kendini muhtaç durumda bulursa, yazacağı mektuba mutlaka cevap alacaktı.

Ertesi sabah oldu.

“Bartleby,” dedim paravanının arkasına nazikçe seslenerek.

Cevap yok.

“Bartleby,” dedim daha da nazik bir sesle, “buraya gel; senden yapmamayı tercih edeceğin bir şey istemeyeceğim –sadece seninle konuşmak istiyorum.”

Bunun üzerine sessizce ortaya çıkıverdi.

“Söyler misin Bartleby, nerelisin?”

“Söylememeyi tercih ederim.”

“Bana kendinle ilgili herhangi bir şey söyler misin?”

“Söylememeyi tercih ederim.”

“Ama benimle konuşmaya nasıl bir makul itirazın olabilir? Sana arkadaşlık gösteriyorum.”

Ben konuşurken bana bakmadı, bakışlarını Cicero büstümde sabitledi; büst de, o sıradaki oturma şekline göre, tam arkamdaydı, başının on, on beş santim yukarısında.

“Cevabın ne Bartleby?” dedim cevap almak için epey bir bekledikten sonra; o süre boyunca yüzü kıvrımsız kaldı, sadece beyaz, sımsıkı kapalı dudaklarının belli belirsiz seçilebilen titremesi vardı.

“Şu an cevap vermemeyi tercih ederim,” dedi ve sı-
ğınağına çekildi.

Zayıflık gösterdiğimi itiraf ediyorum, ama tavrı
bu durumda canımı sıktı. Tavrında sadece soğuk bir
küçümseme sezilmekle kalmıyor, tersliği de nankörce
geliyordu, hele de benden gördüğü inkâr edilmez iyi
muamele ve yakınlık göz önüne alındığında.

Tekrar ne yapmam gerektiğini düşünerek oturdum.
Davranışından bıksam da, yazıhaneme geldiğimde onu
işten atmaya kararlı olsam da, batıl bir inancın garip
bir şekilde kalbimin kapısını çaldığını, beni amacımı
gerçekleştirmekten menettiğini ve insan soyunun bu en
yalnızına karşı tek bir acı söz daha sarf etmeye yelte-
nirsem beni alçak diye lanetleyeceğini hissediyordum.
Sonunda sandalyemi paravanının arkasına arkadaşı
çekerek oturdum ve şöyle dedim: “Bartleby, boş ver
öyleyse geçmişini filan; ama senden bir arkadaş olarak
rica ediyorum, bu yazıhanenin kurallarına mümkün
mertebe uy. Mesela bak, yarın veya öbür gün kâğıtları
incelemeye yardım et: Yani, mesela birkaç gün içinde
biraz makul olmaya başla; haydi Bartleby.”

“Şu an biraz makul olmamayı tercih ederim,” oldu
kibar ve cansız cevabı.

Tam o sırada kanatlı kapılar açıldı ve Nippers yak-
laştı. Normalden daha şiddetli hazımsızlığın yol açtığı
fevkalade kötü bir gece geçirmiş gibi bir hali vardı.
Bartleby’nin bu son sözlerini duymuştu.

“Olmamayı tercih edersin ha?” diye dişlerini gıcır-
dattı Nippers. “Ben onun için ne tercih ederim biliyor
musunuz efendim,” dedi bana hitap ederek. “Ben ona
tercih neymiş gösterirdim, inatçı katır! Nedir efendim,
söyler misiniz, şimdi nedir yapmamayı tercih ettiği?”

Bartleby'nin kılı kıpırdamadı.

“Bay Nippers,” dedim, “hemen çekilmenizi tercih ederim.”

Nasıl olduysa, son zamanlarda, “tercih” kelimesini farkında olmadan yerli yersiz her durumda kullanmaya başlamıştım. Kâtiple temasımın beni şimdiden ve ciddi biçimde zihnen etkilemiş olduğunu düşününce ürperdim. İleride daha büyük ve daha derin ne tuhaflıklara yol açmazdı ki? Bunu fark etmek beni hızlı önlemler alma kararına itmedi değil.

Nippers gayet ekşi ve asık bir suratla giderken Turkey teklifsizce ve saygıyla yaklaştı.

“Affınıza sığınarak efendim,” dedi, “dün bu Bartleby’yi düşünüyordum; kanaatimce her gün yarım bardak iyi cins bira içmeyi tercih etse düzelmesine çok faydalı olur, kâğıtlarının incelenmesine yardım etmesini teşvik eder.”

“Demek o kelime sana da bulaştı,” dedim biraz heyecanlanarak.

“Affınıza sığınarak efendim, hangi kelime?” diye sordu Turkey kendini saygıyla paravanın arkasındaki küçücük boşluğa sığıştırıp kâtibin üstüne doğru abanmama sebep olarak. “Hangi kelime efendim?”

“Burada yalnız kalmayı tercih ederim,” dedi Bartleby, mahremiyetinin ihlal edilmesine gücenmiş gibi.

“İşte bu kelimeyi Turkey,” dedim, “işte bunu.”

“Ha, tercih mi? Evet, acayip kelime. Şahsen ben kullanmam. Ama efendim, diyorum ya, hani bir tercih etse...”

“Turkey,” diye müdahale ettim, “lütfen çekilir misin.”

“Ha, tabii efendim, madem çekilmemi tercih ediyorsunuz.”

Çekilmek üzere katlanır kapıyı açarken masasındaki Nippers bir an gözleriyle beni yakaladı ve belli bir evrakın mavi kâğıda mı yoksa beyaz kâğıda mı kopya edilmesini tercih ettiğimi sordu. Tercih kelimesini hiç de hınzırca vurgulamadı. Gayriihtiyari ağzından döküldüğü açıktı. Kendime dedim ki, benim ve kâtiplerimin akıllarımızı değilse bile şimdiden bir miktar dillerini değiştiren bu çatlak adamdan mutlaka kurtulmam lazım. Ama ihraç kararını hemen açıklamamanın sağduyulu olacağını düşündüm.

Ertesi gün Bartleby'nin kör-duvar hülyası içinde penceresinde dikilmekten başka bir şey yapmadığı dikkatimi çekti. Neden yazmadığını sorduğum zaman artık yazmamaya karar verdiğini söyledi.

“Neden, nasıl? Daha neler?” diye haykırdım, “artık yazmayacaksın öyle mi?”

“Yazmayacağım.”

“Peki sebep?”

“Sebebi kendiniz görmüyor musunuz?” diye kayıtsızca cevapladı.

Ona dikkatle baktım; gözlerinin donuk ve fersiz görüldüğünü fark ettim. Hemen aklıma yanımda geçirdiği ilk birkaç haftada kasvetli penceresinin önünde kopya çıkarırken gösterdiği benzersiz titizliğin gözlerini geçici olarak bozmuş olabileceği geldi.

İçim parçalandı. Onu teselli edecek bir şey söyledim. Bir süreliğine yazmaya ara vermesinin gayet akıllıca olduğunu ima ettim, onu açık havada doya doya egzersiz yapma fırsatına dört elle sarılması için yüreklendirdim. Ama sarılmadı. Bundan birkaç gün sonra, diğer kâtiplerimin olmadığı bir anda, bazı mektupları acilen postaya verme telaşı içindeyken nasılsa yapacak

işi yok ya, Bartleby her zamankinden daha az inatçı olur ve bu mektupları postaneye götürür diye düşündüm. Ama kesinlikle reddetti. Bir kez daha, hiç müsait olmadığım halde kendim gittim.

Günler gelip geçti. Bartleby'nin gözleri düzeldi mi, düzelmedi mi anlayamadım. Görünüşte düzelmiş gibiydi. Ama düzeldi mi diye ona sorduğum zaman lütfedip cevaplamadı. Ama kopyalama da yapmadı. Sonunda ısrarlarıma cevaben kopyalama işini ilelebet bıraktığını söyledi.

“Ne!” diye haykırdım, “gözün tamamen iyileşirse –hatta eskisinden de iyi olursa –o zaman da kopya çıkarmaz mısın?”

“Kopyalamayı bıraktım,” diye cevap verdi ve kenara çekildi.

Her zamanki gibi yazıhanemde bir demirbaş olarak kaldı. Hayır –her nasılsa– öncekinden daha da demirbaş oldu. Ne yapmalıydı? Dairede hiçbir şey yapmıyordu, neden orada kalacaktı ki? İşin açıkçası, şimdi boynuma değirmen taşı gibi asılmıştı, sadece faydasız değil, taşıması da dert olan bir gerdanlıktı sanki. Gelgelelim onun için üzüliyordum. Bende rahatsızlık yarattığını söylerken gerçeğin pek azını ifade ediyorum. Tek bir akrabasının ya da arkadaşının adını verseydi hemen mektup yazar, adamcağızı uygun bir rehabilitasyon merkezine götürmelerinde ısrar ederdim. Ama yalnız görünüyordu, kâinatta yapayalnız. Atlas Okyanusu'nun ortasında bir enkaz parçası. Nihayet, işimle ilgili mecburiyetler diğer tüm endişeleri alt etti. Olanca nezaketimle Bartleby'ye altı gün içinde koşulsuz şartsız daireyi terk etmesini söyledim. Onu o arada başka bir yer temin edecek önlemler alması konusunda

uyardım. Ona çabasında destek olmayı teklif ettim, yeter ki gitme yönünde ilk adımı kendisi atsın. “Sonunda benden ayrıldığın zaman Bartleby,” diye ekledim, “hepten beş parasız gitmemeni sağlayacağım. Unutma, şu andan itibaren altı gün.”

O sürenin sonunda paravanın arkasına göz attım ve ne göreyim! Bartleby oradaydı.

Ceketimi ilikledim, dengemi buldum; yavaşça ona doğru ilerleyip omzuna dokundum ve şöyle dedim: “Vakit geldi, buradan gitmelisin; senin için üzülüyorum, işte para, ama gitmelisin.”

“Gitmemeyi tercih ederim,” diye cevap verdi sırtı hâlâ bana dönük olarak.

“Mecbursun.”

Ses çıkarmadı.

Şimdi, bu adamın dürüstlüğüne sınırsız güvenim var. Düşme ilikleme işlerinde dağınık olduğum için dikkatsizce yere düşürdüğüm bozuklukları sık sık bana iade etmiştir. Dolayısıyla aşağıdaki hadise olağandışı sayılmayacaktır.

“Bartleby,” dedim, “sana on iki dolar borçluyum; işte otuz iki dolar; fazladan yirmi dolar da senin –Alacak mısın?” ve parayı ona doğru uzattım.

Ama hareket etmedi.

“O halde bunları burada bırakıyorum,” parayı masadaki bir ağırlığın altına koydum, sonra şapkamı ve bastonumu alıp kapıya giderken sakince dönerek ekledim, “Eşyalarını bu daireden götürdükten sonra Bartleby, elbette kapıyı çekersin –malum, senden başka herkes çıktı –ve mümkünse anahtarını paspasın altına bırak da sabahleyin alabileyim. Seni bir daha görmeyeceğim; hoşça kal. Eğer ileride, yeni yerinde sana yardı-

mım olabilirse bana mektupla bildirmeyi ihmal etme. Hoşça kal Bartleby, yolun açık olsun.”

Ama tek kelimeyle bile cevap vermedi; harap olmuş bir tapınağın son sütunu gibi, terk edilmiş odanın ortasında sessiz ve yalnız dikiliyordu.

Düşünceli bir ruh hali içinde eve yürürken kibrim acıma duygumu alt etti. Bartleby’den kurtulmayı ustalıklıla becerdiğim için kendimle epeyce gurur duymadan edemedim. Ustalıkla diyorum çünkü tarafsız bir gözlemciye öyle görünmesi lazım. Davranışımın güzelliği kusursuz sükûnetinden geliyor gibiydi. Kaba saba bir zorbalık yoktu, meydan okuma, asabi sindirme çabaları, dairede bir aşağı bir yukarı volta atma, Bartleby sefil öteberisini toplayıp defolsun gitsin diye şiddetli emirler yağdırma yoktu. O tür hiçbir şey. Bartleby’ye gitmesini bağırarak söylememekle –ki daha az zeki biri öyle yapardı– gideceğini *varsaymışım*; söyleyeceğim her şeyi de bu varsayım üstüne kurmuşum. Davranışımı düşündükçe hayranlığım artıyordu. Gelgelelim, ertesi sabah uyanınca şüphelerim vardı –nasıl olduysa kibir uykuda uçup gitmişti. İnsanın en serinkanlı ve en akli başında saatlerinden biri sabah uyandıktan hemen sonrasındır. Davranışım her zamanki kadar akıllıca görünüyordu –ama sadece fikren. Fiiliyatta nasıl olacaktı –işte asıl sorun buradaydı. Bartleby’nin gittiğini varsaymak gerçekten güzel bir düşünceydi; ama doğrusu bu varsayım sadece bana aitti, Bartleby’ye değil. Can alıcı nokta, benden ayrıldığını varsayıp varsaymamam değil, onun ayrılmayı tercih edip etmediği idi. Varsayımlardan çok tercihlerin adamıydı o.

Kahvaltıdan sonra şehre yürüdüm, lehteki ve aleyhteki ihtimalleri düşünerek. Bir an sefil bir yenilgi ala-

cağımı ve Bartleby'nin her zamanki gibi capcanlı yazıhanemde olacağını düşünüyordum, hemen ardından sandalyesini boş bulacağım kesin görünüyordu. Böylece düşünüp durdum. Broadway'le Canal Street'in köşesinde dikilerek heyecanlı bir konuşmaya dalmış bir grup insan gördüm.

"Bahse girerim gitmeyecek," dedi bir ses ben geçerken.

"Gitmeyecek mi? –tamam!" dedim, "çıkart parayı."

Kendi paramı çıkarmak için içgüdüsel olarak elimi cebime sokuyordum ki o günün seçim günü olduğunu hatırladım. Duyduğum sözler Bartleby'yle değil, belediye başkanlığı adayının başarısı ya da başarısızlığıyla ilgiliydi. Takıntılı aklımla bütün Broadway'in heyecanımı paylaştığını, benimle aynı meseleyi tartıştığını sanıyordum. Sokaktaki gürültüye bir anlık dalgınlığımı sakladığı için minnettar olarak yoluma devam ettim.

Planladığım gibi yazıhanemin kapısına normalden erken geldim. Bir an dinleyerek durdum. Her şey sakin. Gitmiş olmalıydı. Tokmağı yokladım. Kapı kilitliydi. Evet, yöntemim harikulade çalışmıştı; kesinlikle çekip gitmiş olmalıydı. Yine de buna biraz keder karıştı: Parlak başarımla için neredeyse üzüldüm. Paspasın altında Bartleby'nin bana bırakacağı anahtarı arıyordum ki dizim kazayla kapıya çarptı, kapı çalmış gibi bir gürültü çıktı ve içeriden bir ses bana karşılık verdi: "Daha değil; meşgulüm."

Bartleby'ydi.

Yıldırım çarpmışa döndüm. Bir an için çok eskiden Virginia'da bulutsuz bir öğleden sonra yaz yıldırımının piposu ağzındayken öldürdüğü adam gibi durdum; sıcakta, açık penceresinde ölmüş ve hülyalı öğleden

sonraya karşı öylece dikilip kalmıştı ta ki biri dokunup düşürünceye kadar.

“Gitmemiş!” diye mırıldandım sonunda. Ama yine esrarlı kâtibin üzerimde kurduğu ve bütün öfke-me rağmen kaçamadığım o hayret verici hâkimiyete boyun eğerek, yavaşça merdivenden inip sokağa çıktım; bloğun etrafında yürürken bu akılalmaz karmaşa içinde bundan sonra ne yapmam gerektiğini düşündüm. Adamı fiilen itip kakarak kapı dışarı edemedim; kötü sözler söyleyerek kovmak işe yaramazdı; polis çağırmak sevimsiz bir durumdu; gelgelelim, üzerimdeki ölümcül zaferinin tadını çıkarmasına izin vermek –bunu da kabul edemiyordum. Ne yapılmalıydı? Eğer hiçbir şey yapılamıyorsa, meseleyle ilgili *varsayabileceğim* başka bir şey var mıydı? Evet, nasıl daha önce Bartleby’nin gideceğini geleceğe yönelik olarak varsaydımsa şimdi de gittiğini geçmişe yönelik olarak varsayabilirdim. Bu varsayımın meşru uygulaması içinde büyük bir aceleyle yazıhaneme girebilir, Bartleby’yi hiç görmemiş gibi yapabilir, sanki havaymış gibi üstüne yürüyebilirdim. Öyle bir yöntem önemli ölçüde işe yarayacak gibiydi. Bartleby’nin varsayımlar öğretisinin bu tatbikine dayanabilmesi pek mümkün değildi. Ama bir kez daha düşününce planın başarı şansı biraz zayıf göründü. Meseleyi onunla tekrar konuşmaya karar verdim.

“Bartleby,” dedim yazıhaneye girince sakın, sert bir ifadeyle, “Ciddi biçimde canım sıkıldı. Çok üzüldüm Bartleby. Senden daha iyisini beklerdim. Seni öyle centilmen tabiatlı sanmıştım ki, en küçük çıkmazda hafif bir ima yeter derdim –yani bir varsayım. Ama belli ki yanılmışım. Nedense,” diye ekledim duygusuzca,

“daha paraya elini bile sürmemişsin,” önceki akşam bıraktığım yerde duran parayı göstererek.

Cevap vermedi.

“Benden ayrılacak mısın, ayrılmayacak mısın?” diye sordum ani bir hırs içinde, ona doğru yaklaşıarak.

“Sizden ayrılmamayı tercih ederim,” diye cevapladı olumsuzluk ekini nazikçe vurgulayarak.

“Burada kalmaya ne hakkın var? Kira ödüyor musun? Vergilerimi ödüyor musun? Yoksa burası senin mülkün mü?”

Cevap vermedi.

“Artık kalıp yazmaya hazır mısın? Gözlerin iyileşti mi? Bu sabah benim için ufak bir kâğıt kopyalayabilir misin? Ya da birkaç satırı incelemeye yardım edebilir misin? Ya da postaneye kadar gider misin? Sözün kı-sası, herhangi bir şey yapar mısın daireden ayrılmayı reddetmeni haklı çıkaracak?”

Sessizce sığınağına çekildi.

O anda öyle öfkeli bir şaşkınlık hali içindeydim ki daha ileri gitmemek için kendimi tutmanın akıllıca olacağını düşündüm. Bartleby ve ben yalnızdık. Talihsiz Adams’ın ve daha da talihsiz Colt’un trajedisini⁶ hatırladım; Colt’un yazıhanesinde yalnızdılar, Adams’ın insafsızca kıskırttığı zavallı Colt sağduyuyu elden bırakıp vahşi heyecanını dizginleyemeyince farkında olmadan yapacağı ölümcül eyleme kalkışmıştı –hiç kimsenin failin kendisinden daha fazla pişman olamayacağı eyleme. Konu üzerine kafa yorduğumda sık sık aklıma gelmiştir: O kavga sokakta ya da evde olsaydı öyle bitmezdi. Issız bir yazıhanede, üst katta,

6 John C. Colt. 1842 yılında New York City’de Samuel Adams’ı öldürmüştür. (ç.n.)

ehil insani çağrışımlarla kutsanmamış bir binada –halı döşenmemiş, kuşkusuz tozlu, kasvetli bir yazıhane– yalnız olma durumu olmalı biçare Colt’un asabi umutsuzluğunu alabildiğine artıran.

Ama bu eski küskün Âdem içimde uyanıp beni Bartleby konusunda kışkırtınca onu yakasından tutup attım. Nasıl mı? Sadece şu ilahi emri hatırlayarak: “Size yeni bir emir veriyorum, birbirinizi seveceksiniz.” Evet, beni esirgeyen bu oldu. Daha ulvi düşünceler bir yana, hayırseverlik sık sık gayet bilge ve sağduyulu bir ilke vazifesi görür, sahibi için müthiş bir koruyucu olur. İnsanlar kıskançlık yüzünden, öfke yüzünden, nefret yüzünden, bencillik yüzünden, manevi kibir yüzünden cinayet işlemişlerdir; ama hiç kimsenin hayırseverlik yüzünden şeytani bir cinayet işlediğini duymadım. Daha iyi bir dürtü yoksa demek ki sadece çıkarıcılık, bilhassa asabi insanlarda, tüm varlıkları hayırseverliğe ve cömertliğe teşvik edebilir. Her neyse, içinde bulunduğumuz durumda kâtibe yönelik öfkemi, davranışını şefkatle yorumlayarak bastırmaya çalıştım. Zavalıcık, zavalıcık! diye düşündüm, kötü bir niyeti yok; kaldı ki büyük zorluklar yaşamış, hoş görülmesi lazım.

Ayrıca hemen kendimi meşgul etmeye, bir yandan da yılgınlığımı içimden atmaya çabaladım. Sabah saatlerinde, ona uygun olabilecek bir sırada, Bartleby’nin kendi özgür iradesiyle sığınağından çıkacağı ve kararlı bir yürüyüşle kapıya yöneleceği anı hayal etmeye çalıştım. Ama hayır. Saat yarım oldu; Turkey’nin yüzü ışıldamaya başladı, mürekkep hokkasını devirdi ve zapt edilmez bir hal aldı; Nippers sakinlik ve nezakete gömüldü; Ginger Nut öğlen elmasını dişledi; Bartleby de en derin kör-duvar hülyalarından biri içinde pencere-

sinde dikilerek durdu. Olur şey miydi? Bunu kabul etmeli miydim? O öğleden sonra ona başka bir söz daha söylemeden yazıhaneden ayrıldım.

Birkaç gün daha geçti; o süre içinde, bazı sakın anlarda biraz “Edwards’ın İrade Üzerine Görüşleri” ile “Priestly’nin Mecburiyet Üzerine Görüşleri”ne göz attım. O şartlar altında bu kitaplar rahatlatıcı bir etki yarattı. Gitgide, kâtiple ilgili dertlerimin ezelden beri kaderime yazılmış olduğu, Bartleby’nin de, benim gibi bir fâninin aklının ermeyeceği, her şeye kadir bir ilahi iradenin esrarlı bir amacı uğruna başıma tebelleş edildiği inancına kapıldım. Evet Bartleby, paravanının arkasında kal, diye düşündüm; artık sana eziyet etmeyeceğim; sen bu eski sandalyeler kadar zararsız ve sessizsin; sözün kısası, kendimi hiç burada olduğunu bildiğim zamanki kadar ayrıcalıklı hissetmedim. Sonunda görüyor, hissediyorum; hayatımın alnıma yazılmış amacına nüfuz ediyorum. Huzurluyum. Başkalarının oynayacak daha yüksek rolleri olabilir; ama bu dünyadaki görevim Bartleby, sana dilediğin kadar kalabileceğin bir yazıhane odası temin etmek.

İnanıyorum ki bu bilge ve kutlu ruh halim devam edecekti yazıhaneyi ziyaret eden meslektaşlarımdan düşüncesiz ve vicdansız sözleri olmasaydı. Ama öyledir, bağınaz kafaların sürekli baskısı, sonunda daha cömert olanların tüm kararlılığını yer bitirir. Tabii yine de, düşününce, yazıhaneme giren insanların akıllalmaz Bartleby’nin tuhaf halinden şaşkına dönmeleri ve hakkında ileri geri konuşma isteğine karşı koyamamalarında garip bir şey yok. Bazen benimle işi olan, yazıhaneme uğrayan, orada kâtipten başka kimseyi bulamayan bir avukat ondan nerede olduğum konusunda

net bir bilgi almaya girişirdi, ama Bartleby adamın konuşmasına aldırmadan odanın ortasında kımıltısızca dikilir dururdu. Bir süre avukat onun bu haline baktıktan sonra geldiği andakinden daha fazlasını bilmeden çeker giderdi.

Ayrıca, bir müracaat devam ederken, oda avukatlar ve tanıklarla doluyken, iş son sürat yürürken, bazı fevkalade meşgul hukukçu beyefendiler hazır bulunuyorken, Bartleby'yi boшта görüp ondan bir koşu yazıhanesine (hukukçu beyefendinin yazıhanesine) kadar gidip bazı kâğıtları getirmesini istedikleri olurdu. Bartleby sakince reddeder ve önceki gibi boş boş otururdu. O zaman avukat büyük bir şaşkınlıkla bakar ve bana dönerdi. Peki ne diyebilirdim? Sonunda tüm tanıdık meslektaşlarım arasında yazıhanemde tuttuğum garip yaratıkla ilgili bir hayret fısıltısının dolaştığının farkına vardım. Bu çok canımı sıktı. Olur da uzun ömürlü bir adam çıkar, yazıhanemi işgale ve yetkimi inkâra, misafirlerimi şaşırtmaya, mesleki itibarımı sarsmaya ve daireye genel bir gölge düşürmeye devam eder, tasarruflarının son kuruşuna kadar (çünkü şüphesiz günde en fazla üç beş kuruş harcıyordu) hayatta kalmayı sürdürür ve sonunda belki benden uzun yaşar ve sürekli ikamet hakkıyla işim üstünde hak iddia eder düşüncesi aklıma geldikçe, bütün bu karanlık beklentiler aklıma daha da üşüştüğçe, arkadaşlarım habire odamdaki hayaletle ilgili acımasız sözler söyledikçe içimde büyük bir değişim meydana geldi. Tüm becerilerimi kullanmaya ve bu dayanılmaz kâbustan kurtulmaya karar verdim.

Herhangi bir karmaşık projeye başlamadan önce, bu amaca yönelik olarak, ilk önce Bartleby'ye temelli gidişinin yerinde olacağını söyledim. Sakin ve ciddi bir

sesle bu fikri dikkatle ve olgunlukla değerlendirmesini tavsiye ettim. Ama üç gün üstünde düşündükten sonra, bana ilk kararının değişmediğini bildirdi; sözün kısası, hâlâ benimle kalmayı tercih ediyordu.

Ne yapacağım? dedim kendi kendime, ceketimi son düğmesine kadar ilikleyerek. Ne yapacağım? Ne yapmalıyım? Vicdan ne yapmamı söylüyor bu adam, daha doğrusu bu hayalet hakkında. Ondan kurtulmalıyım; gitmeli. Ama nasıl? Onu itip kakamazsın, zavallı, solgun, boynu bükük bir adam –öyle çaresiz bir yaratığı tutup dışarı atamazsın ya? Böyle bir zalimlikle kendi şerefini lekeleyemezsin ya? Hayır, olmaz, bunu yapmam. Bırakırım burada yaşayıp ölsün, sonra cesedini duvara gömeyim daha iyi. O halde ne yapacaksın? Ne kadar dil döksen de bana mısın demiyor. Rüşvet versen masandaki kâğıt ağırlığının altına bırakıyor; kısacası, gayet açık ki sana yapışmayı tercih ediyor.

O halde şiddetli bir şey, olağandışı bir şey yapılmalı. Ne yani, adamı polise kelepçetecek, masum soluk çehresini hapishaneye teslim edecek değilsin ya? Sonra hangi sebeple böyle bir şeyi yaptıracaksın? –evsizin teki diye mi? Ne yani, boyun eğmeyi reddeden inatçı bir evsiz, bir göçebe diye mi? Onu evsiz saymaya çalışıyorsan demek ki evsiz değil. Çok komik. Görünürde geçim kaynağı yok: işte yakaladım. Yine olmadı: çünkü açıkça kendini geçindiriyor, üstelik bu, insanın geçim kaynağına sahip olduğunu gösterebileceği tek itiraz edilmez kanıt. Buraya kadar öyleyse. Madem o beni bırakmıyor, ben onu bırakmalıyım. Yazıhanemi değiştireceğim; başka yere taşınacağım, ona da ihtar edeceğim eğer seni yeni yerimde görürsem hakkında mütecaviz suçlamasıyla dava açarım diye.

Buna göre davranıp ertesi gün ona şöyle söyledim: “Burası Adliye’den çok uzakta kalıyor; hava da kirli. Yani önümüzdeki hafta yazıhanemi taşımak niyetindeyim, senin hizmetine de ihtiyacım kalmayacak. Bunu sana şimdiden söylüyorum ki başka bir iş bakabilesin.”

Cevap vermedi; başka bir şey de konuşulmadı.

Kararlaştırılan günde arabaları ve adamları ayarladım, daireme çıktım, pek az eşyam olduğundan her şey birkaç saat içinde taşınmıştı. Bütün o süre boyunca kâtip en son götürülmesini söylediğim paravanın arkasında dikilmişti. Paravan kaldırıldı, büyük bir dosya gibi katlandı ve onu çıplak bir odanın kımıltısız sakini olarak ortada bıraktı. İçimde bir şey beni suçlarken bir an girişte durup ona baktım.

Elim cebimde, yüreğim ağzımda tekrar içeri girdim.

“Hoşça kal Bartleby; ben gidiyorum –hoşça kal; Tanrı seni korusun; şunu da al,” eline bir şey sıkıştırdım. Ama yere düştü ve –söylemesi tuhaf ama– kurtulmayı o kadar çok istediğim adamdan ayrılmakta çok zorlandım.

Yeni yerime yerleşince bir iki gün kapıyı kilitli tuttum, koridorda her ayak sesi duyduğumda irkildim. Biraz dışarıda kalıp da odama döndüğüm zaman anahtarımı çevirmeden önce bir an eşikte durup dikkatle dinledim. Ama bu korkular gereksizmiş. Bartleby bir daha yanıma gelmedi.

Her şey yolunda gidiyor sanıyordum ki telaşlı bir yabancı ziyaretime geldi, Wall Street No --’da yakın zamana kadar oturan kişi olup olmadığımı sordu.

İçim korkuyla dolarak o olduğumu söyledim.

“O halde beyefendi,” dedi yabancı, meğer avukatmış, “orada bıraktığınız adamdan sorumlusunuz. Kop-

ya çıkarmayı reddediyor; her şeyi yapmayı reddediyor; hiçbir şey yapmamayı tercih ediyor; daireden ayrılmayı reddediyor.”

“Çok üzgünüm beyefendi,” dedim yapmacık bir sakinlikle, ama içim tir tir titreyerek, “ama sözünü ettiğiniz adam benim için bir şey ifade etmiyor –akrabam değil, çırağım değil, beni ondan sorumlu tutamazsınız.”

“Tanrı aşkına, kim öyleyse?”

“Size verebilecek hiçbir bilgim yok. Hakkında hiçbir şey bilmiyorum. Eskiden kopyacı olarak işe almıştım, ama bir süredir benim için hiçbir şey yapmıyor.”

“Ben halledeyim o halde –iyi günler beyefendi.”

Birkaç gün geçti ve başka bir şey duymadım; gerçi oraya gidip zavallı Bartleby’yi görmek için sık sık merhamet hissine kapılıyordum, ama belli bir tedirginlik, artık her nedense beni engelliyordu.

Sonunda, bir hafta daha ses soluk çıkmayınca onunla ilgili her şey bitmiştir artık diye düşündüm. Ama ertesi gün yazıhaneme gelince büyük bir heyecanla kapımda dikilmiş beni bekleyen birkaç kişi gördüm.

“Bu adam işte –geliyor,” diye haykırdı en öndeki; onu tanımıştım, daha önce tek başına bana gelen avukattı.

“Onu götürmelisiniz beyefendi, hemen,” diye haykırdı aralarındaki kerli ferli biri, bana doğru ilerleyerek; onu tanıyordum, Wall Street No...’in mal sahibiydi. “Bu beyler kiracılarım, artık dayanamıyorlar; Bay B.,” avukatı göstererek, “onu odasından attı, o da şimdi binanın tamamına tebelleşti, gündüz merdiven tırabzanında oturuyor, geceleyin de holde uyuyor. Herkes endişeli, müvekkiller yazıhaneleri terk ediyorlar, çapulcu korkusu hasıl oldu, derhâl bir şey yapmanız lazım.”

Bu hücum karşısında ödüm patladı; az kalsın kendimi yeni yazıhaneme kilitliyordum. Bartleby'nin benim için herkese ettiğinden daha fazla bir şey ifade etmediği konusunda boşuna ısrar ettim. Boşuna, –onunla ilgisi olduğu bilinen son kişiydim ve beni bu korkunç durumdan sorumlu tutuyorlardı. Bunun üzerine, gazetelere düşme korkusuyla (oradakilerden biri üstü kapalı da olsa bununla tehdit etti), meseleyi düşündüm ve sonunda eğer avukat, kâtiple onun (avukatın) kendi odasında özel bir görüşme yapmama izin verirse o öğleden sonra onları şikâyet ettikleri dertten kurtarmak için elimden geleni yapacağımı söyledim.

Eski mekânımın merdivenlerinden çıkarken Bartleby'yi gördüm, sahanlıktaki tırabzanın üstünde oturuyordu.

“Ne yapıyorsun burada Bartleby?” dedim.

“Tırabzanda oturuyorum,” diye cevapladı yumuşak bir sesle.

Avukatın odasına gelmesini işaret ettim; sonra avukat çıktı.

“Bartleby,” dedim, “yazıhaneden çıkarıldıktan sonra holde kalmakta inat ederek başıma büyük dert açtığının farkında mısın?”

Cevap yok.

“Şimdi önümüzde iki ihtimal var. Ya sen bir şey yaparsın, ya da sana bir şey yapılır. Şimdi ne tür bir işle meşgul olmak istersin? Birileri için kopyalama işine tekrar girmek ister misin?”

“Hayır; hiçbir değişiklik yapmamayı tercih ederim.”

“Manifaturacıda tezgâhtarlık ister misin?”

“Orası fazla kapalı. Hayır, tezgâhtarlık istemem; ama seçici değilim.”

“Fazla mı kapalı,” diye haykırdım, “yahu kendini habire kapalı tutan sensin!”

“Tezgâhtarlık yapmamayı tercih ederim,” dedi bu küçük meseleyi hemen kapatmak ister gibi.

“Peki barmenlik sana uygun mu? Hem o iş gözlerini de yormaz.”

“Hiç istemem; ama dedim ya, seçici değilim.”

Beklenmedik konuşkanlığı hevesimi artırdı. Tekrar hücumla geçtim.

“Peki öyleyse, tüccarların senetlerini tahsil ederek köyleri dolaşmak ister misin? Sağlığına da iyi gelir.”

“Hayır, başka bir şey yapmayı tercih ederim.”

“Peki yol arkadaşı olarak Avrupa’ya seyahat etmek nasıl olur, sohbetinle genç bir beyefendiyi eğlendirmek –bu sana uygun mu?”

“Asla. Belli bir tarifi varmış gibime gelmiyor. Yerim sabit olsun isterim. Ama seçici değilim.”

“O halde yerin sabit olacak,” diye haykırdım, bütün sabrımı kaybedip insanı çileden çıkaran ilişkimizde ilk kez alabildiğine öfkelenerek. “Bu binayı akşam olmadan terk etmezsen –emin ol, kararlıyım –ben –ben –buradan ben giderim!” Onun hareketsizliğini hangi muhtemel tehditle uysallığa dönüştüreceğimi bilemediğim için lafı bağlarken saçmalamıştım. Daha fazla çaba sarf etmekten umutsuzluğa düşüp onu ağır ağır terk ediyordum ki son bir düşünce aklıma geldi –daha önce akla gelmemiş olmayan bir düşünce.

“Bartleby,” dedim öyle heyecan dolu bir anda çıkarabildiğim en nazik sesle, “hadi benimle eve gel –yazıhaneme değil, evime, boş bir zamanımızda uygun bir ayarlama yapıncaya kadar orada kal, olur mu? Hadi, gidelim, hemen.”

“Hayır: şimdilik hiçbir değişiklik yapmamayı tercih ederim.”

Cevap vermedim; ama çıkışımın aniliği ve hızıyla herkesi iki yana savurarak kendimi binadan dışarı attım, Broadway’e doğru Wall Street’ten yukarı koştum ve ilk tramvaya sıçrayıp takipten kurtuldum. Sakinleşir sakinleşmez yapabileceğim her şeyi yapmış olduğumu açık bir şekilde kavradım, hem mal sahibinin ve kiracılarının talepleri konusunda hem de kendi arzum ve görev anlayışım konusunda, Bartleby’ye faydalı olmak, onu kaba saba bir müdahaleden korumak için. Artık tamamen endişesiz ve sakin olmak için çabalıyordum; vicdanım beni bu girişimimde destekliyordu; ama tabii yine de istediğim kadar başarılı bir girişim olmamıştı. Tepesi atmış mal sahibi ve öfkeli kiracıları tarafından tekrar kovalanmaktan öyle korkuyordum ki işimi Nippers’a emanet edip birkaç gün boyunca arabamla şehrin yukarı bölgesini, banliyöleri dolaştım; Jersey City’ye ve Hoboken’e geçtim, Manhattanville’e ve Astoria’ya kaçamak geziler yaptım. Esasen bütün o zaman boyunca arabamda yaşadım.

Tekrar yazıhaneme girdiğimde, al işte, mal sahibinin notu masamın üstünde duruyordu. Titreyen ellerle notu açtım. Bana notu yazan kişinin polis çağırdığını ve Bartleby’yi serserilikten Tombs’a attırdığını bildiriyordu. Dahası, onu diğer herkesten daha iyi tanıdığım için oraya gitmemi ve gerçekleri münasip şekilde açıklamamı istiyordu. Bu haberler üzerimde çelişkili bir etki yaptı. Önce kızdım; ama sonunda onaylar gibi oldum. Mal sahibinin enerjik, kestirmeci tavrı şahsen benim karar verebileceğimi sanmadığım bir yöntem izlemesini sağlamıştı; yine de, son bir çare olarak, bu tuhaf şartlar altında, tek yol bu gibi görünüyordu.

Sonradan öğrendiğime göre, zavallı kâtip Tombs'a götürüleceği söylendiği zaman en ufak bir zorluk çıkarmamış, aksine, o solgun, kımıltısız tarzında sessizce boyun eğmişti.

Bazı merhametli ve meraklı izleyiciler de ekibe katılmışlardı; Bartleby'nin koluna girmiş polislerden birinin başını çektiği sessiz kafile öğle vakti kükreyen sokakların bütün gürültüsü, sıcağı ve cümbüşü içinden yola düşmüştü.

Notu aldığım gün Tombs'a, daha doğru bir deyişle Adliye'ye gittim. Doğru memuru bularak ziyaretimin amacını anlattım ve tarif ettiğim kişinin gerçekten de içeride olduğunu öğrendim. Bunun üzerine memuru Bartleby'nin son derece dürüst, tarıfsız şekilde garip ama fevkalade acınacak halde bir insan olduğuna temin ettim. Bildiğim her şeyi anlattım ve sözlerimi daha makul bir yol bulunana kadar, gerçi bunun ne olabileceğini bilmiyordum, ama olabildiğince kendi haline bırakılmasına izin verilmesi şeklindeki düşüncemi ifade ederek bitirdim. Ne olursa olsun, eğer başka bir karara varılamazsa düşkünlerevi onu kabul etmeliydi. Sonra görüşme izni için yalvardım.

Yüz kızartıcı bir suçtan içeride olmadığı, hali tavrı gayet ağırbaşlı ve zararsız olduğu için hapisshanede serbestçe dolaşmasına izin veriyorlardı, bilhassa da duvarla çevrili, çim kaplı avluda. Onu orada buldum, avluların en sakininde yapayalnız dikiliyordu, yüzü yüksek bir duvara dönüktü; o sırada, hapisshane pencerelerinin dar aralıklarından katillerin ve hırsızların gözleri onu gözetliyor gibime geldi.

“Bartleby!”

“Seni tanıyorum,” dedi etrafına bakmadan, “ve sana söyleyecek bir şeyim yok.”

“Seni buraya getiren ben değilim Bartleby,” dedim ima ettiği şüphe karşısında şiddetli bir acı duyarak. “Ayrıca burası senin için o kadar kötü bir yer olmasa gerek. Burada olmanın küçük düşürücü bir yanı yok. Bak, sanıldığı kadar feci bir yer değil. Bak işte gökyüzü, işte çayır çimen.”

“Nerede olduğumu biliyorum,” diye cevapladı ama başka bir şey söylemeyecekti; o yüzden yanından ayrıldım.

Tekrar koridora girerken, iriyarı, et yığını bir adam, önlük giymiş, başparmağını omzunun üstünden uzatarak, “Arkadaşın mı?” diye sordu.

“Evet.”

“Açlıktan ölmek mi istiyor? İstiyorsa hapisane yemeğiyle yaşasın yeter.”

“Sen de kimsin?” diye sordum, böyle bir yerde böylesine gayriresmi konuşan biriyle ne yapacağımı bilemeden.

“Ben yemekçiyim. Burada arkadaşı olan beyler beni onlara yiyecek iyi şeyler bulmam için tutarlar.”

“Öyle mi?” dedim gardiyana dönerek.

Öyleymiş.

“Madem öyle,” dedim yemekçinin (adama öyle diyorlardı) eline birkaç gümüş sıkıştırarak, “bu arkadaşına özel itina göstermeni istiyorum; bulabildiğin en iyi yemeği yesin. Ona elinden geldiği kadar kibar davran.”

“Beni tanıştıracak mısın peki?” dedi yemekçi terbiyesinden örnek verme fırsatı elde etmek için sabırsızlıktan kıvranıyor gibi bir ifadeyle bana bakarak.

Kâtibe faydası olacağını düşünerek kabul ettim; yemekçiye adını sordum ve onunla beraber Bartleby'nin yanına gittim.

“Bartleby, bu bey arkadaşımız; sana çok faydalı olduğunu göreceksin.”

“Hizmetinizdeyim efendim, hizmetinizdeyim,” dedi yemekçi önlüğüyle yerlere kadar eğilerek. “Umarım burayı beğenirsiniz efendim; güzel arazi –şık daireler –umarım bizimle bir süre kalırsınız –hoş görmeye çalışın. Akşam yemeğinde ne arzu ederdiniz?”

“Akşam yemek yememeyi tercih ederim,” dedi Bartleby öbür yana dönerek. “Bana iyi gelmez; akşam yemeğine alışık değilim.” Böyle söyleyerek yavaşça avlunun öbür tarafına gitti ve kör-duvar önündeki pozisyonunu aldı.

“Bu da nesi?” dedi yemekçi şaşkın bir bakışla bana hitap ederek. “Garip adam, değil mi?”

“Galiba biraz deli,” dedim kederle.

“Deli! Deli mi yani? Ben de arkadaşınızı kibar kalpazan sandıydım; her zaman soluk benizli ve kibar olur bu kalpazanlar. Onlara acımadan duramam –elimde değil yani efendim. Monroe Edwards'ı tanır mıydınız?” diye ekledi dokunaklı bir sesle ve durdu. Sonra elini şefkatle omzuma koyup iç çekti, “Sing-Sing'de veremden öldü. Demek Monroe'yu tanımıyordunuz?”

“Hayır, hiçbir kalpazanla bizzat tanışmadım. Ama daha fazla duramayacağım. Arkadaşıma göz kulak ol. Kazançlı çıkarsın. Yine görüşürüz.”

Bundan birkaç gün sonra Tombs'a girmek için tekrar izin aldım ve Bartleby'yi arayarak koridorlarda dolaştım, ama onu bulamadım.

“Çok olmadı, hücrelerinden gelirken gördüm,” dedi bir gardiyan, “belki avluda dolaşmaya gitmiştir.”

Bir daha o yöne gittim.

“Sessiz adamı mı arıyorsun?” dedi başka bir gardiyan yanımdan geçerken. “İleride yatmış –şuradaki avluda uyuyor. Yirmi dakika olmadı, yattığını gördüm.”

Avlu tümüyle sessizdi. Sıradan mahkûmlara yasaktı. Müthiş kalın duvarlar bütün sesleri arkalarında tutuyordu. Taş işçiliğinin Mısırlı karakteri⁷ olanca kasvetiyle üzerime çöktü. Ama yerde yumuşak, hapsedilmiş bir çim bitmişti. Ebedî piramitlerin kalbinde, sanki garip bir büyü eseri, çatlakların arasından kuşların bıraktığı çim tohumları büyümüştü.

Duvarın dibinde garip bir şekilde büzülmüş, dizleri karnına çekilmiş, yanlamasına yatmış, başı soğuk taşlara değen tükenmiş Bartleby’yi gördüm. Tek bir kıpırtı yoktu. Durdum, sonra yanına gittim; eğildim, fersiz gözlerinin açık olduğunu gördüm; bunun dışında derin bir uykuya dalmış gibiydi. Bir şey beni ona dokunmaya itti. Eline dokundum, yakıcı bir ürperti kolumdan yukarı çıktı ve omurgamdan aşağı ayaklarıma indi.

Yemekçinin yuvarlak yüzü şimdi beni izliyordu. “Yemeği hazır. Bu akşam da yemeyecek mi? Yoksa yemek yemeden mi yaşıyor?”

“Yemeden yaşıyor,” dedim ve gözlerini kapadım.

“Ha! Uyuyor değil mi?”

“Krallar ve akıl hocalarıyla⁸ beraber,” diye mırıldandım.

* * *

7 1838’de inşa edilen Tombs binasının tasarımı bir eski Mısır mezar gravürüne dayanıyordu. Bina takma adını da buradan almıştı. (ç.n.)

8 Eyüp’ün yakanışı, doğduğu güne lanet edişi, Eski Ahit, Eyüp 3.14. (ç.n.)

Bu hikâyeye daha fazla devam etmeye galiba ihtiyaç yok. Hayalgücü zavallı Bartleby'nin cenaze töreninin yavan dinletisini kolayca çıkarabilir. Ama okurdan ayrılmadan önce şunu söylemek isterim ki eğer bu küçük anlatı yeterince ilgisini çektiyse, Bartleby'nin kim olduğu ve bu anlatıcının onunla tanışmasından önce sürdüğü hayat hakkında merakını uyandırdıysa, verebileceğim yegâne cevap bu merakı aynen paylaştığım, ama giderebilme imkânından büsbütün yoksun olduğumdur. Yine de kâtibin ölümünden birkaç ay sonra kulağıma gelen küçük bir söylentiden bahsetmeli miyim, pek emin değilim. Kaynağını öğrenemedim, dolayısıyla ne kadar doğru olduğunu hâlâ bilmiyorum. Ama bu muğlâk bilgi bir ölçüde ilgimi çekmemiş de değil; hüznünlü olmakla birlikte başkalarına da ilgi çekici gelebilir, o yüzden kısaca sözünü edeceğim. Bilgi şuydu: Bartleby Washington'da Ölü Mektupları Dairesi'nde yardımcı kâtiplik yapmış, yönetim değişince birdenbire işinden atılmıştı. Bu söylentiye düşündüğüm zaman içimi kaplayan duyguları ifade etmekte zorlanıyorum. Ölü mektupları! Ölü insanlar gibi gelmiyor mu kulağa? Tabiatı ve talihsizliği yüzünden solgun bir umutsuzluğa yatkın bir adam düşünün; bu umutsuzluğu artırmaya başka hangi iş ölü mektuplarını alıp alıp ateşe atmak üzere ayırmasından daha uygun olabilir? Çünkü her sene araba yüküyle yakılırlar. Bazen katlanmış kâğıdın içinden bir yüzük çıkarır solgun kâtip –yüzüğün gönderildiği parmak muhtemelen mezarda çürüyordur; en hızlı yardımseverlik duygusuyla gönderilmiş bir banknot –nefes aldıracağı kişi artık ne yiyor ne acıkıyordu; çaresizlik içinde ölümü bekleyenlere af; umutsuzca

ölenlere umut; dermansız dertlerde boğularak ölenlere iyi haberler. Hayat vazifelerine çıkmış ama ölüme koşan mektuplar.

Vah Bartleby! Vah insanlık!

Herman Melville (1819-1891): Amerikan edebiyatının en büyük yazarlarından biridir. Küçük yaşta çalışmak zorunda kaldı, dört yılını denizlerde geçirdi. Bu tecrübesi tüm eserlerine, özellikle de en büyük eseri sayılan Moby Dick'e yansıdı. Moby Dick, Kâtip Bartleby, Benito Cereno, Billy Budd gibi bugün hepsi birer klasik olan eserler vermesine rağmen yaşarken pek ilgi görmeyen Melville, yirminci yüzyılın ilk yarısında âdeta yeniden keşfedildi. İlk kez 1853 yılında Putnam's Monthly Magazine'de tefrika edilen Kâtip Bartleby, 1856'da Piazza Tales adlı hikâye kitabında yayımlanmıştır. Melville bu kısa ama çarpıcı hikâyesinde "en iyi hayat en kolay hayattır inancına derinden bağlı" bir Wall-Street avukatının, "yapmamayı tercih eden" Bartleby'yi işe almasıyla bu inancının ve hayatının temellerinden sarsılmasını anlatır. Yirminci yüzyıl edebiyatını derinden etkileyen Bartleby dünya edebiyatının simge karakterlerinden biri, hayata karşı takınılan alabildiğine net bir tavrın ismidir. Kâtip Bartleby bir reddedişin, bir direnişin, nihayet insanın kendisi olarak kalma iradesinin ölümsüz simgesidir.

Hamdi Koç (1963): İstanbul Üniversitesi İngiliz Dili ve Edebiyatı Bölümü'nü bitirdi. Hokka dergisinin yayın kurulunda bulundu. 1992'de Çocuk Ölümü Şarkıları'ndan başlayarak hemen her yapıtıyla dikkati çeken Hamdi Koç'un o tarihten bu yana altı romanı ve 2010 yılında Rüyalarımı Giren Kadın adıyla denemeleri yayımlandı. Eserlerini çevirdiği yazarlar arasında W. Shakespeare, W. Faulkner, S. Beckett, J. Joyce ve J. Austen yer alıyor.

9 786053 328674

KDV dahil fiyatı
8 TL